

SİYASİ POLİSİYE KAHRAMANI OLARAK SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE DEVRİN EDEBİYATTAN YANSIYAN GÖRÜNTÜSÜ: ABDÜLHAMİD VE SHERLOCK HOLMES

*As a Hero Of Political Crime Sultan II. Abdulhamid And The Reriod Reflected In Literature:
Abdulhamid and Sherlock Holmes*

Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAS

Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD, Denizli, Türkiye, dilekchetindas@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
20.08.2021

Kabul/Accepted:
20.09.2021

Sayfa/ Page:
24-46

10.32579/mecmua.985431

Öz

Siyasetin, çekişmelerin, toplumsal hareketlerin, kalkışma ve rejime yönelik müdahalelerin, polisiye romanın sınırları içerisinde işlendiği romanlar, siyasi nitelikli polisiyelerdir. Türk edebiyatı içerisinde gerek Osmanlı gerekse Türkiye tarihinde yaşanan toplumsal dalgalanmalara bağlı olarak, çok sayıda siyasi polisiye üretilir. Bu eserler içerisinde en dikkati çeken eserlerden biri ise hem bir ilk roman olması hem de adeta bir Meşrutiyet almanığı özelliği göstermesi noktasında Abdülhamid ve Sherlock Holmes olur.

Osmanlı Ermenilerinden olan ve Meşrutiyet sonrası mizah periyodunun önemli isimlerinden Yervant Odyan tarafından, 1911 yılında kaleme alınan bu eser, Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde, henüz vaka tarihe mül olmamışken yazılır. Eser, Meşrutiyet'in hemen sonrasında yazılması, dolayısıyla dönemin siyasi ve sosyal sebeplerini tartışan yapısıyla mühimdir. O dönemde ayrılıkçı hareketleri destekleyen İngiltere'nin savunucusu olarak Odyan, eserinde görüşlerini yansıttığı gibi Meşrutiyet sonrasında temel edebi meselelerinden olan Sultan Abdülhamid aleyhtarlığına yer verir. Dolayısıyla eser, devir romanı niteliğinde bir siyasi polisiyedir. Roman, şahıs kadrosu, kurmaca yapısı ve belge roman özelliği de gösteriyor oluşu nedeniyle de farklıdır. Yazarın, dönemin tanığı olması, eseri devir romanın özellikleriyle de donatır. Odyan, romanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir uzvu olan kurguladığı küçük bir komitanın faaliyetlerinden hareketle, bütün bir II. Abdülhamid dönemini irdeler. Roman, meşhur İngiliz kurgu kahramanı Sherlock Holmes ile Sultan II. Abdülhamid'i kurmaca içerisinde buluşturması noktasında önem taşır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Yervant Odyan, Sherlock Holmes, Polisiye Roman, Devir Romanı.

Abstract

The novels in which political organizations, conflicts, large social movements, intervention and any kind of intervention towards the regime are committed within the boundaries of the detective novel are political policing. Depending on the societal need in Turkish literature as well as fluctuations in Ottoman Turkey, it produced a large number of political crime. One of the most striking works in these works is Abdülhamid and Sherlock Holmes, both as being a first novel and as a monument to a Constitutional Monarchy

This novel, written in 1911 by Yervant Odyan, an Ottoman Armenian and one of the important names of the post-Constitutional humor period, was written in the days following the proclamation of the Constitutional Monarchy, when the case had not yet become history. The work is important because it was written just after the Second Constitutional Monarchy, therefore it discusses the political and social reasons of the period. As the defender of England, who supported the separatist movements at that time, Odyan reflected his views in his work and included the opposition of Sultan Abdulhamid, which was one of the main literary issues of the post-Constitutional period. Therefore, the work is a political detective in the nature of a period novel. The novel is also different because of its characters, fictional structure and document novel feature. The fact that the author is a witness of the period also equips the work with the characteristics of the period novel. In the novel, Odyan examines the entire period of Abdulhamid, based on the activities of a small committee he set up as a member of the İttihat ve Terakki. The novel is important in terms of bringing together the famous English fiction hero Sherlock Holmes and Sultan Abdulhamid in fiction.

Keywords: II. Abdülhamid, Yervant Odyan, Sherlock Holmes, Detective Story, Historical Novel.

Atıf/Citation: ÇETİNDAS, D. (2021). Siyasi Polisiye Kahramanı Olarak Sultan II. Abdülhamid ve Devrin Edebiyattan Yansıyan Görüntüsü: Abdülhamid ve Sherlock Holmes. MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 12, Sayfa: 24-46.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAS

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder/ederler.

Giriş

Popüler edebiyatın türlerinden olan ve kimi zaman estetik edebiyatın sınırlarını zorlayan polisiye romanlar, gizemin çözülmesine dayalı yapıları ve barındırdıkları sosyal, tarihî nüveleriyle her dönemde okuyucuya ulaşır.

Polisiye romanlar, özel mülkiyetin doğmasının ardından değişen suç kavramıyla birlikte gelişir. İlerleyen dönemlerde, polisiyenin çeşitlenmesini sağlayacak olan suç; ekonomik, sosyal ve psikolojik izahları olan bir kavramdır (Mandel 1996: 31-40). Gazetenin yaygınlaşması, suçlar içerisinde özellikle cinayetleri merak edilen bir sanat hâline dönüştürür (Quincey 2020: 95). Bu merakın sonucunda doğan polisiyeler, toplumu açıklar ve sosyoloji, tarih, kriminoloji bilinmeden üretilemez (Ümit 2006: 22). Teknolojik ilerlemeler, fotoğrafın kullanılmaya başlanması, parmak izi tespitinin gerçekleştirilmesi gibi kriminal gelişmeler ve dedektifliğin meslek haline gelişi, polisiyenin altın çağlarını açar (Quincey 2020: 47-52). Çoğunlukla tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş bir cinayetin kim tarafından ve nasıl işlendiğinin tespiti için delillerin toplanması ve kriminal gözle incelenmesi neticesinde sonuca ulaşılması hedeflenen polisiyede *asıl olan, suç ve suçlunun* (Yetkin 1985: 9) tespiti olsa da topluma dair çeşitlenmeler, polisiyenin neredeyse her biri bağımsız olabilmemiş alt türlere bölünmesini getirir. Örneğin klasik polisiye romanda, suç; muamma niteliğindedir. Resmî polis, sorgulamalar yoluyla önce kanıtlara sonra gerçek suçluya ulaşarak adaleti tesis eder. Eser, suçun aydınlatılmasından sonra devam etmez ve mutlaka muammanın nasıl çözüldüğü okuyucuya açıklanır.

Dedektif romanlarında suç, işlenmiş olabileceği gibi henüz işlenmemiş veya işlenmesine mâni olunmak hedeflenmiş olabilir. Romanın başkahramanı dedektiftir. İlk romanlarda dedektif, polisten bağımsız olarak çalışan, emeğinin ücretini alan, özel yazıhanesi olan, resmî görevi bulunmayan kişidir. Zeki, pratik, gözlem yeteneği gelişmiş kahramanlar olarak sunulan dedektifler, değişen koşullara ve polis gücünün yüceltilmesine bağlı olarak polis hafiyelerine dönüşürler. Bu polis, bir nedenle açığa alınmış olup davayı onur meselesi hâline getiren bir kahraman olabildiği gibi alanındaki başarısıyla tanınan, görevi başındaki memur da olabilir. Son dönemlerde kaleme alınan polisiyelerde dedektif, sıradan bir meraklı veya gazeteci de olabilmektedir. Muammanın çözümünde olağanüstülük değil, “mantık ilkelerine uygunluk” (Küçükboyacı 1988: 2-3) önemlidir.

Belgesel polisiye romanlarda gerçek suç ve suçlular konu edilir. Özellikle suçlu biyografileri, gazete haberleri ve röportajlar, bu romanların kaynağı olur.

Polis romanları, kriminolojiye ait bilgiler kullanılarak, gerçekçi tarzda kaleme alınan eserlerdir. Polis teşkilatının suça yaklaşımı, cinayete dair bilgiler ve tıbbî veriler, kanıtların toplanma ve incelenme aşamaları, detaylarıyla anlatılır. Bu romanlarda cinayet eylemine odaklanılır.

Snuff romanlar, kara edebiyatın örneği olup, suçun kaydına odaklanan eserlerdir. Çoğunlukla pornografik içerik bulunduran bu romanların kaleme alınması için kurgu yanında gerçeklik de aranır. Suçun tasarlayıcı ve işleyeni tarafından kaleme alınan romanda, cinayet tüm detaylarıyla verilmeli ve gerçekleştirilmelidir.

Siyasî polisiyeler, devlet stratejilerinin, lider hayat ve faaliyetlerinin, savaş ve darbelerin, komplo teorilerinin, terör eylemlerinin polisiye roman sınırları içerisinde işlenmesidir. Belgelerin kullanıldığı, resmî yazışmaların, hatıraların yoğun olduğu bu anlatılar, dönemini de aydınlatır.

Casus romanları istihbarat ile ilişkilidir. Devlet veya kuruluşun amaçları doğrultusunda, istihbarat birimlerine işlenebilecek bilgileri ulaştıran kişiler olan casuslar (Eker 2016: 55-64), ekonomik, siyasî, demografik ve askerî alanlarda edindikleri bilgileri, kendi gruplarına bildirmek amacındadır (Karan 2014: 13-15). Önemi özellikle dünya savaşları ve soğuk savaş döneminde anlaşılan casusluk faaliyeti üzerine kaleme alınan romanlar, başlangıçta otobiyografik romanlar şeklindedir ve sistemin gizli

yapısının aydınlatılması amaçlanır. Casus romanının sivilleşmesi ve polisiye ile birleşmesini sağlayan muamma unsuru, Joseph Conrad'ın *Gizli Ajan*'ıyla mümkün olur (Üyepazarcı 2008b: 103). Genellikle popüler edebiyat içerisinde kaleme alınan casus romanları, faydacılık gayesiyle taraflıdır. Casus, fedakâr ve ülkesi ya da lideri için her türlü tehlikeyi göze alan bir kahraman olarak kurgulanır. Modern dönemde casuslar üstün yeteneklere sahip olsalar da onlarda aranan asıl unsurlar, vazife kadri, sadakat ve dayanıklılık; iyi silahşorluk ve zekâdır (Uğur 2018: 248). Romancı, kendi casusunu överken, karşı tarafın casuslarını olumsuzlar.

Cinayet romanları, merkezine cinayet felsefesini alan ve eyleme odaklanan romanlardır. Suçlunun kimliği ikinci derecede önem taşır.

Yeraltı polisileri suç dünyasını konu edinir. Kadın ticareti, mafya ve örgüt hesaplaşmaları, illegal oluşumlar, organ mafyası, kiralık katiller, kaçakçılar, hırsızlar, suçtan menfaat sağlayan polisler ve son dönemlerde göçmenler üzerinden işlenen suçlar, bu romanların konusudur. Eserlerde dil argodan beslenir.

Tarihî polisiler, geçmiş dönemlerdeki suçları konu edinir. Tarihî romanda olduğu gibi suçun vakası, yazarın şahidi olmadığı, sonradan öğrendiği bir devreyi konu edinmeli (Argunşah 2016: 97-146), gerçeklik kurguyla inşa edilmelidir.

Gotik-fantastik nitelikli polisiler, korku ve tekinsizlik üzerine kurulur. Demonik varlıklar yanında, birey hayatına yönelen her türlü baskı da kurguda yer alabilir. Bu romanlarda suçlu, yabânî hayvan veya olağanüstü varlık olabilir.

Gerilim-macera nitelikli polisiye romanlarda vaka, başından itibaren kimliği bilinen bir suçlu ile onu yakalamak azmindeki hafiyenin macerasıdır. Soruşturma engellenmek isteniyor, yeni cinayetlerle ortam geriliyor, soruşturmacı üzerinde hayatî tehdit oluşturuluyor ve eser, sosyo-psikolojik açıklamalarla izah ediliyorsa anlatı, dedektif anlatılarından ayrılarak, gerilim-macera nitelikli eserlere dâhil olur.

Soylu eşkıya tipinin devamı olan polisiler, eşkıya hikâyelerinden doğar (Hobsbawm 1990: 27). Bu eserler, polisiye roman için feodalizmden kapitalizme geçişin yoludur. Topluma zarar veren kişi veya olayların ortadan kaldırılmasına uğraşan suçlular, soylu eşkıya geleneğinin devamıdır. Burada önemli olan, toplum yararına suç işleyen kişinin, öncelikle şahsi hayatında haksızlığa uğramış olmasıdır.

Bir Dedektif Miti: Sherlock Holmes

Poe'nun 1841'de yayınlanan *Morgue Sokağı Cinayeti* hikâyesi polisiyenin ilk örneği sayılır. Poe, amatör dedektif Dupin tiplemesinin sahibidir. Daha sonra Émile Gaboriau, yine dedektif polis Lecoq karakterini doğurur. Dickens, Müfettiş Bucket'i emniyet teşkilatı ile çalıştırır. Wilkie Collins'in Çavuş Cuff'u resmî dedektiftir. Ancak tüm dünyada bir dedektif miti oluşturan İngiliz milliyetçisi dedektif (Ergun 2003: 20-45) Sherlock Holmes, İngiliz yazar Conan Doyle tarafından kurgulanır. Hakkında pek çok film, uyarlama, parodi oluşturulan Sherlock Holmes, kurgusal doğumu olan 6 Ocak 1854'ten itibaren, nice zorlu vakayı üstlenen bir dedektife dönüşür. Önemli bir suç çetesinin başı Profesör Moriarty ile mücadelesi sonucu öldüğü haberini yayarak 1891'de kaybolur. 1894'te yeniden görüldüğünde, ününe ün katmış daha güçlü bir Sherlock olarak sahnededir. Tibet, İran, Mekke, Sudan ve Fransa'da çeşitli temaslarda bulunur. Edindiği bilgileri ülkesi yararına kullanır. 1895'te Kraliçe Viktorya ile görüşme gerçekleştirir. 1902'de şövalyelik unvanını reddederek Sussex sahilinde münzevi hayatına çekilir. 1912'de İrlandalı muhalif rolünde Alman istihbaratı için çalışır. Almanları düzmece bilgilerle oyalar ve Prusyalı ajan Von Bork'u yakalattır.

Holmes'a, kurgusal hayatında dolaştığı coğrafyalarda, Dracula'dan Karındeşen Jack'e kadar uzanan isimlerle maceralar yaşatılır. Kahramanın ölümsüzlüğüne inanıldığı gibi her dönemde varlık gösteren

dedektifler örgütü bulunduğu dahi düşünülür (Klinger 2013, 9-12), hakkında efsaneler üretilir.

Sultan II. Abdülhamid ve Sherlock Holmes

“Bibliyofili ile bibliyomani arasındaki ince çizgide yürüyen bir kitapsever” (Üyepazarcı 2017: 64-81) olan Sultan II. Abdülhamid, yakınlarına, uykuya rahat dalamadığında kitap okutmanın ninni gibi geldiğini ve uyuyabildiğini, bu okumalarındaki tercihinin de uykusunu kaçırarak ciddi eserler olmamasına dikkat ettiğini söyler (Osmanoğlu 2015: 71). Tahsin Paşa, padişahın en çok dinlediği kitapların zabıta romanları, cinâî hikâyeler ve seyahatnameler olduğunu belirtir (1990: 55). Bu minvalde Sultan, sütkardeşi ve esvapçıbaşısı İsmet Bey ve özel doktoru Atıf Bey’e de çoğunlukla eğlencelik, ancak zekâyı açan polisiyeler okutur (Üyepazarcı 2017: 64-81). Sultan’ın polisiyeye merakı, türün işlevleriyle de ilgili olmalıdır. Polisiyeler, okuyucuda merakı artırırken, katartik etkiyle kötü duygulardan arınmayı sağlar ve “hayatın karmaşık diyalektiğini sergilemek” (Ümit 1995: 16) işlevini gerçekleştirir.

Osmanlı’da Holmes öykülerinden ilk haberdar olan Sultan II. Abdülhamid’dir. Üyepazarcı, resmi çeviri 1908 yılı sonlarında Faik Sabri tarafından yapılmış gibi görünse de Yıldız Sarayı envanterinde, bu tarihten önce, Corci isimli çevirmenin hazırladığı Holmes öykülerinden bahseder. Sultan, pek çok periyodüğün aboneliğine sahiptir ve dış basını titizlikle değerlendirmektedir. Doyle eserlerinin yer aldığı *Strand Magazin* dergisinin 1903 tarihli sayısında Hintli bir araştırmacı, Padişah aleyhine yazı kaleme alır. Saray tercümanlarından Corci, bu makaleyi çevirirken, önceki sayfalarda *Boş Ev* isimli Holmes öyküsünü görür ve çevirerek Padişah’a sunar. Anlatımın üslubunu özgün bulan Padişah (Üyepazarcı 2013: 32-34), Londra büyükelçisi Muzurus Paşa’dan, yazarın eserlerini ister.

Francis Yeats Brown, Osmanlı’ya dair anılarında 31 Mart sonrasındaki bunalımlı günlerde padişahın Holmes öyküleri dinlediğini yazar. Ziyarete gelen İngiliz elçileri de Padişah’a getirdikleri hediyeler arasında Holmes maceralarına yer verirler. Hatta Sultan’ın Doyle’ı İstanbul’a davet ettiği ve Mecidiye Nişanı taktığı rivayetler içerisinde. 1869-1909’da Osmanlı’nın deniz kuvvetleri müşavirliğini yapan Sultan’ın fahri yaveri İngiliz Amiral Sir Henry F. Woods, Sultan ile yazarın görüşüğünü anılarında belirtir. Doyle ise hatıralarında 1907’de İstanbul’a geldiğini, ramazan olması nedeniyle huzura kabul edilmediğini, ancak kendisine Mecidiye, karısına da Şefkat nişanları verildiğini söyler. Üyepazarcı’ya göre, rivayetler arasındaki fark, Sultan’ın Doyle’a güzel öyküler fakat kötü romanlar yazdığını söylemesinden kaynaklanır. Doyle, detayı belirtmemek için görüşmenin gerçekleşmediğini söyler (Üyepazarcı 2013: 33). Sultan’ın, Doyle eserlerine duyduğu merak, onun Sherlock Holmes ile ortak roman kahramanı olmasına da neden olacaktır.

Abdülhamid ve Sherlock Holmes

Abdülhamid ve Sherlock Holmes, Meşrutiyet sonrası mizah periyodüğünün önemli isimlerinden Yervant Odyan tarafından 1911’de kaleme alınır. Roman, Meşrutiyet’in hemen sonrasında yazılması, dolayısıyla dönemin siyasî ve sosyal sebepleri tartışan yapısıyla mühimdir. O dönemde ayrılıkçı hareketleri destekleyen İngiltere’nin savunucusu olarak Odyan, eserinde görüşlerini yansıttığı gibi Meşrutiyet sonrası başat teması Sultan Abdülhamid aleyhtarlığına yer verir. Dolayısıyla eser, devir romanı niteliğinde bir siyasî polisiyedir.

Devir romanını, “yazarının bizzat yaşadığı vak’ayı, yaşadığı günlerde ya da bunu takip eden zamanlarda ama özellikle vak’anın sıcaklığı henüz geçmeden yazmış olduğu ve devrini, hadiselerini yansıtan tarih malzemeli eserler” olarak tanımladığımızda (Argunşah 2016: 51-62) tarihin “güncel” kılındığını (Yılmaz 2000: 42), ancak anlatımın yanlı ve savruk olduğunu söyleyebiliriz. Devir romanını örnekleyen yazarın mutlaka iddiası ve alternatif yorumu vardır.

Bir devir romanı olan *Abdülhamid ve Sherlock Holmes*, *Arevelk* gazetesinde Ermenice ve Türkçe;

eşzamanlı olarak Fransızca ve Yunanca yayımlanır. Daha sonra yazar, esere Ermenice bir ek hazırlar. Bu ek, Süleyman Tevfik tarafından Türkçeye çevrilir, fakat romandan kopuktur. Yazar, ana metnin içerisinde de sıklıkla anlatısının eksenini unuttur, sözleri birbiriyle çelişir, açıklama yapacağını söylediği bölümlerin açıklamalarına yer vermez. Eser, siyasal yargıların güdümünde bir devir kroniğidir ve organik bütünlükten uzaktır.

Abdülhamid ve Sherlock Holmes romanında, çeşitli cinayetler söz konusudur. Roman sırasıyla bu cinayetlerin sebep ve sorumlularının tespiti; sorumluların saklandıkları yerin bulunması ve tekrar kaçmayı başarmaları; suçluların komita üyesi olduklarının anlaşılması; sorunu çözmek adına dedektifin davet edilmesi; dedektifin komitacılarla işbirliği yapması; komitanın şifre ile girilen gizli mekânlarına baskın yapılması; komitacıların sorgulanarak hapsedilmesi ve işkence görmeleri; komitacıların dedektifin yardımıyla sürgün yolunda firar etmeleri; dedektifin romandan çıkması; hafiyelerce gerçekleştirilen ve sonuç alınamayan iz sürme eylemi; komitacıların evinin tespit edilmesi ve baskın yapılması; Sultan'ın hafiyesinin komitaya sızarak, Saray'a bilgi aktarması; hafiyenin ifşa oluşu ve komite tarafından cezalandırılması; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri; Resneli Niyazi'nin çetesinin anlatılması; Rumeli'de merkezî otoritenin iflası ve isyanlar; yabancıların Osmanlı üzerindeki emellerinden duyulan rahatsızlığın dile getirilmesi; Meşrutiyet'in ilan edilmesi meselelerince ilerler.

Yazar, eserin belgesel niteliğini korumak için hatıralardan ve gazetelerden alıntılar yapar. Özellikle kurumlar ve kişiler arası telgraf metinleri, eserin okunmasını dahi zorlaştırır. Yazar, bu eserle Sultan II. Abdülhamid dönemine ait bir Ermeni hafızası oluşturmaya gayret göstermiştir.

Eser, 1904 senesi 21 Ağustos Cumartesi günü gazetelerin sunduğu cinayet haberiyle açılır ki bu, polisiye roman şablonunda önemli bir giriş formelidir (Şahin 2017: 29-39). Kandilli ile Vaniköy arasında işlenen cinayette, bedenlerine damga vurulmuş üç maktul vardır. Derhal gazeteciler uyarılır ve verilen resmi bilgiler dışında açıklama yapılması yasaklanır.

Şafak gazetesi yazarlarından Sadık, bu haberin ayrıntıları üzerinde düşünürse de konuyu araştırmaz. Evine gitmek için yola çıktığında vapurun saatini beklemek üzere girdiği birahane Galatasaray'dan arkadaşı Ali Osman ile karşılaşır. Ali Osman, zaptiye nezaretinde görevlidir. Babası da Sultan'ın sadık adamıdır ve zaptiye nezaretinde üst rütbeli bir görevlidir. Ali Osman, sohbet sırasında Sadık'a güvenerek soruşturmadan bahseder. Öldürülen üç kişi de Yıldız hafiyesidir. Hatta içlerinden birisi Sultan'ın sevdiği bendelerinden Ahmed Sami'dir. Cinayetlerin altında gizli bir cemiyet olduğunu belirten Ali Osman, vakaların seri hâle geleceğini söyler. Kendisine bunu düşündüren, cesetler üzerine işlenmiş M.A inisyalleri ve numaralardır. Bu nedenle, başkalarının da öldürüleceği düşünülür.

Sadık gece boyu duyduklarının etkisinden kurtulamaz ve cemiyetin amaçlarına kendisini yakın hisseder. Ertesi gün, yolda toplanmış bir kalabalık görür. Cinayet işlenmiş, ceset kuyuya atılmıştır. Bu maktul de hafiyelerden Çerkez Ahmed'dir. Tesadüfen bulunan cesede aynı inisyaller ve 4 rakamı işlenmiştir. Bu damgayı gören Sadık, Ali Osman ile konuşur.

İlk cinayetlerin görgü tanığı olan Bahçivan Ömer ise katillere tesadüf etmiş, onları takip ederek saklandıkları evi öğrenmiş ve zaptiyeye bildirmiştir. Ali Osman'ın babası bu evin tarassudunda görevlidir. Birisi kadın, iki kişinin daha eve gelmesinin ardından operasyon genişletilir. İki arkadaş, baskının sonuçlanmasını beklerken, denize açılıp sohbete orada devam etmeye karar verirler.

Baskın yapılan evde hiçbir iz bulunmaz. Zevcesini verem nedeniyle kaybettiği iki yıldan beri, hâlinde başkalaşma sezilen ve merak illetine düşen hane sahibinin, teyzesi ve Ermeni hizmetlisiyle yaşadığı konak olarak bilinen evi çeviren zabıtarlar, dolu olduğundan emin oldukları evin boşluğu karşısında şaşkıncılırlar. Padişah'ın yaverlerinden Ziya Paşa, biraz araştırma yapmak istediğini söyleyerek Zaptiye

nazırı Şefik Paşa'yı gönderir ve seyisi Mustafa ve birkaç polisle evde kalır. Sonra polislere yemek izni verir. Polisler ayrılınca seyisi görünen arkadaşıyla evi araştırır. Nihayet, kuyunun başına gelir ve "Maran Ata" diye seslenir. Kaçaklar kuyudaki gizli alandan çıkarak Paşa'nın refakatinde, gözden kaybolurlar. Anlaşıldığı üzere Padişah'ın yaverlerinden Ziya Paşa ve seyisi komitacıdır.

Denizdeki gezintilerine devam ederlerken hem meraktan hem babasının işi bittiyse onu da almak için Yeni Mahalle iskelesine yanan Ali Osman, olanları polislerden öğrenir. Eve dönmeye niyetlenirlerse de zaman kaybederler. Sadık'ın ihtiyacını gidermek için karaya çıkmasından faydalanan kaçaklar iki arkadaşı rehin alarak sandalı ele geçirir ve kendilerini götürmesi konusunda Ali Osman'ı tehdit ederler. Romanın başkahramanı Saliha Hanım ile okuyucu burada karşılaşır. Saliha Hanım, kırk beş yaşında, solgun çehreli ve uzun boylu, güzel olmamakla birlikte, çehresinde çekicilik bulunan, zayıf bir kadındır. Gözlerindeki acı, kadının güzelliğini ve neşesini kaybettiğini gösterir. "Bütün vücudunda o âlâm ve azabın alâimi meşhûd" bulunmaktadır (Odyan 2017: 54). Saliha Hanım, Ali Osman'a, Padişah'ın "dest-i şiddetine" hizmet etmemesi gerektiğini, "kötülük" ederek "ifâ-yı vazife" eyleyemeyeceğini; "bazı memuriyetlerin adem-i icrasıyla ifâ-yı vazife edilmiş" olacağını söyler (s. 59). Bu satırlar, yazarın istibdattan ettiği şikâyet olmaktan öte, Sultan'a duyduğu öfkenin yansımasıdır ve yazar, kahramana şu sözleri söyler: "Tac-ı saltanatı, şeytan ve canilerin en büyüğünün bulunduğu bir memlekette, bir zabıta memurunun vazifesi, caniler hakkında ihtirâm-kârâne bir surette idare-i kelimetir" (s. 59).

Saliha Hanım'ın vakarından ve konuşmalarından etkilenen Sadık, "vicdanını kendi efâl-i seyyiesine iştirak" ettirerek, komitaya dâhil olarak arkadaşını zor durumda bırakır. Kaçakları takipte olan Bahçivan Ömer, olanları görmüş Saray'a haber yollamıştır. Ali Osman, Yıldız'da alındığı sorgudan babasının delaletiyle kurtulur fakat artık Padişah'ın gözünde babası da şüphelidir. Sultan II. Abdülhamid, "cüret-i küstahâne ile gözünün önünde fütursuzca" cinayet işleyen "gürûh" karşısında tedirgindir (s. 74). Sultan'ı rahatsız eden, cinayetlerin ardındaki siyasi maksattır.

İkinci kısım, komitanın elinin Yıldız içerisine kadar sızdığı ve haberleşme yollarının nakliyle başlar. "Mahir bir nişancı olup silaha gayet meraklı olduğundan her vakit silahlarla" ilgilenen Sultan, penceresinin önünde "meşhur bir İngiliz fabrikasından getirilmiş olan" av tüfeğini incelemektedir ve deneme atışında ağaçtaki serçeyi vurur. Odyan, bu avlanma meselesini anlatırken Sultan aleyhine konuşur: "Zavallı kuş, dalından kopmuş bir kuru yaprak gibi yere düşerken, Abdülhamid'in didâr-ı hazininde zaferâne bir tebessüm-i memnuniyet nümâyân oldu" (s. 80). "Nişancılıkta derece-i muvaffakiyet bir mucize" olarak Sultan, havadaki bir güvercini de vurur. Kuşu hatıra olarak saklamak isteyen yaver, onu almaya giderken "zât-ı şâhâne, pencerenin önünde durarak bir nigâh-ı mesrûrâne ile kendi şikârının can çekiştiğini" seyrederek (s. 81-82). Sultan'a tesadüf yardım etmiştir. Çünkü vurduğu güvercin, posta güvercinidir ve pusulası üzerindedir. "Keyfi kaçan ve çehresi kararan" Sultan, kâğıdın bağlandığı kurdeleyi açmak isterken öyle aceleci ve şiddetlidir ki "kuş boğulup" ölür. Sultan'ın çehresinde "mehîb bir eser-i ızdırab nümâyân" olur. Küçük yazılardan oluşan notları çözebilmek için büyütece ihtiyaç duyulur. "Fransızcaya aşına olan" Padişah, kâğıttan komitanın yöntem, beklenti ve gidişatına ait bilgiler edinir ve düşmanın memleketin her köşesinde şubeleri bulunan büyük bir cemiyet olduğunu anlar. Hepsi de Sultan II. Abdülhamid devrinde Yıldız'da gerçekten görevli olan Tahsin Paşa, Abdülgani Ağa, Mehmed Paşa, Hacı Ali Paşa, İzzet Paşa, Müşir Nuri Paşa, Tahir Paşa ve Şefik Paşa isimlerini yanına çağırarak Sultan, bir toplantı gerçekleştirir. Yazar, Sultan'ın etrafındaki kişilerin sağlıklı düşünemediklerini belirtir: "Abdülhamid'in illet-i tehevürü ekseriya sâriydi. Kendisi bir buhranda bulunduğu zaman bütün mabeyinde bulunanlar dahi kendisiyle beraber buhrana dâcâr olarak itidâl-i demi kaybederlerdi" (s. 89). Üstelik, yaverler, birbirlerini gözden düşürmek için hilelere de başvurmaktadır. Hanım Sultanlar, dadılar, devlet adamları ve memurlar hile, iftira ve şikâyetlerle göze girmenin peşindedir. Yazar, Sultan'ın bu yolla herkesi birbirinin gözlemcisi yaptığını belirtir.

“Çünkü Abdülhamid’in kuvve-i istibdadı, kendisini ihata eden adamların muhâsemeti üzerine istinat etmekteydi” (s. 90). Bu noktada Sultan’ın durumunu, Foucault’un Bentham tasarısından ilhamla oluşturduğu panoptik teori ile örtüştürebiliriz (Foucault 1992). Bütün İstanbul’u muhasara eden ve “toplum için normlar üreten” (Bröckling 2002, 280-84) bir mekân olarak Yıldız, bireylerini hastalıklı bir şaibenin pençesinde tutarak, insanlar arasında rekabet doğurur ve yapay bir korku atmosferi üretir. Bu noktadan itibaren insanlar için bir “sürek avı” başlar (Illich 2018: 23-58). Yıldız hem Sultan ve erkânı hem de halk için hafiyelerin gözlerinden ibaret bir alana dönüşür. Sürekli izlendiğini vehmeden Sultan, bürokratlar, hafiyeler ve halk giderek vesvesenin pençesine düşer (Lyon 2018, 146-151). Bu tahakküm, bireyden değil, mutlak olarak mekândan yansımaktadır.

Gerçekleştirilen Yıldız toplantısında zaptiye nazırı Yüzbaşı Şükrü Bey’e Bahçivan Ömer’i getirmesi konusunda emir verilir. Yüzbaşı, Ömer’in cesedini bularak, cenazesini Yıldız Sarayı’na getirir ve soruşturmaya alınır. Sultan, kendisinin sadık bendelerinden Bahçivan’ın vefat haberini “bir sükûn-ı garîb ile istima” eder. “Sabahtan beri dūçâr olduğu heyecanın şiddet-i tesiri tahtında bütün kuvve-i fikriye ve hissiyesini kaybetmiş durumdadır. Konuşulanları âlem-i rüyada bulunuyor gibi perişan bir bakış ve sükûn-ı hâl ile dinler ve heyecan-ı derûnunun yegâne alameti olmak üzere yalnız aşâğıki dudağı vakit vakit titre”yerek kalır (s. 94). Gün boyunca yaşadığı olaylardan dolayı harap olan asabı nedeniyle biraz istirahat etmek ister. Uykusunun gelmesi için “mutadı vechile, yanında birisinin bir şey okumasını emir ve irade eder. Abdülhamid, müthiş cinayetlerle zabıta faaliyetinden bâhis olan romanların meftunudur. Bunları tercüme etmek üzere, hassaten Türk ve Ermeni ve sair mütercimler tayin etmiştir. Yazar, Sultan’ın en ziyade hoşlandığı” müelliflerin “Emile Richebourg, Xavier de Montepin, Panson du Terrail, Gaboriau, Jules Marie gibi Fransız romancılar” olduğunu belirtir. Esvapçıbaşı İsmet Bey’in kendisine okuduğu bu tercüme romanlar içerisinde en çok dikkatini çeken, son zamanlarda keşfettiği “Conan Doyle romanlarından Sherlock Holmes maceralarıdır. İki mütercimim sürekli çevirilerini yaptığı Sherlock Holmes’un çok defa gayet küçük, gayet ehemmiyetsiz bir emareyle, keşfi nâ-kabil addolunan harikulade esrarı keşfetmekteki iktidarı, Hamid’in mazhar-ı hayret ve takdiri” olur. Yazara duyduğu teveccüh neticesinde onu İstanbul’a davet eder. İstanbul’a gelişinin ikinci haftasında, cuma günü selamlığa çıkan yazar, huzura kabul edilmemiş ve kendisine ne zaman görüşme gerçekleşeceği de bildirilmediğinden, İngiltere’ye yeniden dönmek kararını vermiştir. Bunun üzerine Sultan, Teşrifatçı İbrahim Paşa’yı göndererek, “külliyyetli bir ihsân-ı şâhâne ve bir de zî-kıymet hediye ile merkumu taltif” eder. “1904 senesi Bahar mevsiminde” gerçekleşen bu ziyaret, ancak birkaç kişi tarafından bilinir. Odyan’a göre Sultan, yazarı, aldığı bir jurnal üzerine huzuruna kabul etmemiştir. Bu jurnalde Conan Doyle’un “kendisine vâki olacak müsâadât-ı mahsûsadan bilistifade, Mabeyn-i Hümâyûnla onun hayat-ı dahiliyesini arîz ü amîk tetkik ederek, bunları yeni bir romana mevzu ittihaz etmek” amacıyla olduğu belirtilmiştir. Hatta yazarın “bu maksadını kendi ehibbâ ve eviddâsına bizzat beyan ettiği gibi, mezkûr yeni romanını tabedecek olan nâşir ile de bir mukavele-name bile akdetmiş olduğu jurnalde yazılıdır. Bu haberle yeni vesvese ve endişelere dūçâr” olan Sultan, “Avrupa matbuatında kendi aleyhinde neşriyat zuhurundan, en ziyade nefret ve ihtiraz etmekte bulunduğu” bahsedilen hususu engellemek için uğraşır (s. 102). Bu bilgilerin verilmesinden sonra anlatıya devam eden yazar, Sultan’ın aklına Holmes’in gerçekte var olup olmadığı düşüncesinin takıldığını belirtir. Sütkardeşi İzzet Bey’e bu fikrini açtığında kendi beklentisi reyine cevap alır. Bu kadar hikâyenin, muhayyileyle oluşmayacağı, belki dedektifin isminin farklı olabileceği üzerinde düşünürler ve Sultan, Londra elçisi Musurus Paşa’ya araştırma yapmasını emreder. Paşa, tahkikat sonunda Padişah’a Sherlock Holmes’in hayatta olduğunu müjdeler. Holmes, “akdemce memâlik-i müctemia ile İngiltere’de hafiyeye memuriyetini icra etmiş olup, elyevm işten el çekerek İskoçya’nın bir karyesinde ikamet etmektedir. Kendi asıl ismi McClain’dır”. McClain’ın hiçbir serveti bulunmadığı, cüzi bir maaşa sahip olduğu, “binaenaleyh mevâid-i nakdiye ile kendisini kandırmak kabil” olabileceği belirtilir (s. 105). Gerçekten de 2650 İngiliz lirasına, altı aylık mukavele

imzalayan McClain, yola çıkar.

“1904 senesi teşrinievvelinin yedinci günü alafranga saat onda” Sherlock Holmes yani McClain, İstanbul’a gelir ve İzzet Paşa tarafından karşılanır. İstasyon; otel simsarları, polisler, hafiyeler, arabacılar ve yolcu yakınları ile doludur. Polisler, gelen yolcuların evrakını kontrol etmek için çabalamaktadır. İzzet Paşa, pasaport muayenesine gelen polisleri azarlar ve “İngiliz kepiyle” kapadığı başı, “sakalı bıyıkları matrûş, nazik burunlu, kırmızı yüzlü, mütefekkir ve parlak gözlü” bir adam olan McClain, bu duruma şaşırır. İltimasla ve belge olmadan hareket eden polisler nedeniyle, ülkeye gelen misyoner ve komitacıların engellenemeyeceğini düşünür (s. 109). Hafiyeler, dil öğrenme konusunda üstün yeteneklidir. Londra’dan gelirken Türkçe öğrenmek için kitap almış ve seyahati boyunca dili kendisini kurtaracak kadar öğrenmiştir. Yine aldığı haritayla İstanbul’u mahallelerine dek öğrenmiştir.

Devletlilerin diplomatik dilinden hoşlanmayan McClain, İzzet Paşa’nın olayın siyasi olduğunu örtmeye çalışan üslubundan rahatsız olur. Bu gizli daveti, adı cinayetleri çözmek için almadığını, işlenen cinayetlerin doğrudan Sultan’ın şahsı ile münasebeti olduğunu ve cinayetlerin siyasi cinayetler olduğunu İzzet Paşa’ya “Karşınızda siyasi bir cemiyet-i hafiyeler vardır. Kendi maksad-ı hafiyelerine vâsıl olmak için ahval-i mümâsile de âdet olduğu veçhile birtakım cinayetler ikasına lüzum görmüştür. Çünkü cemiyet-i mezkûrenin maksadı tabii hükümet-i hâzıra aleyhindedir. Hükümet-i hâzıranın hâkimiyet-i mutlaka suretiyle reisiye sultan olduğu cihetle Abdülhamid kendi hükümetini tehdit eden cemiyeti mahvetmek için her gûne tedâbir-i müessireyi ittihaz etmiştir” (s. 112) sözleriyle açıklar.

Uzlaşmaz yapısıyla Paşa’nın öfkesini üzerine çeken Hafiyeler, Saray’a yerleşir. McClain, “burada polis hafiyelerine İngiltere’den daha ziyade ihtimam sarfediyorlar, Abdülhamid işime gelecektir. Bu adamı tamahkâr diye itham ediyorlar. Fakat kendi misafirine hakiki bir centilmen gibi ikram etmektedir” diye düşünür. Biraz dinlenmesini müteakip, İzzet Paşa, Kandilli ve Erenköy’deki cinayetleri, cesetlerin üzerindeki yazı ve rakamları, Yenimahalle baskınının başarısızlığını, Bahçıvan Ömer’in katlini, işe yaramayan sorguları, posta güvercinindeki notu ayrıntılarıyla Hafiyeler’e anlatır. McClain, bu cemiyetin kendilerine fazla güvendikleri için hata yaptıklarını, cinayetlerde fevkaladelik olmadığını, cesetleri damgalamanın gereksiz olduğunu, mühim vazifelerde yardımcılarının bulunmasının onlara kolaylık sağladığını düşünür: “Bu heriflerin Yıldız’da adamlarının bulunmasının ihtimali vardır, şu hâlde işim müşkil olacağı gibi, halim de tehlikede kalacaktır. Ustalıkla ikram edilecek bir kahve veya şurup ile beni de ortadan kaldıracırlar. Bu şeyler Şarkta alesseviye olağan işlerdir” (s. 114-116) diye düşünür. Yazarın, İngiliz zekâsını parlatırken, Doğu’yu oryantalist gözle sunuşunun örneği olan satırlardan sonra McClain, Sultan ile görüşür. Ona da cinayetlerin ardında gizli bir cemiyetin bulunduğunu; bu cemiyetin amacında ise “hükümetin idâre-i hâzırasını tebdil ve yerine serbest bir idare getirmek” olduğunu, dolayısıyla cinayetlerin siyasî gaye taşıdığını belirtir (s. 118). Padişah’ın, kendisine açıkça cinayetlerin çözümü konusunda başarılı olup olamayacağını sorması üzerine, önce güvercinde bulunan notu ister. Notu aldıktan sonra odasına çekilir ve incelemeye başlar. Nottan, cemiyet üyelerinin kendilerini çok emniyette hissettiklerini; Yenimahalle baskınından kurtulmuş olduklarını, Saray içerisinde yardımcılarını olduğunu, cinayetlerin devam edeceğini anlar. Ayrıca, paraya ve insan kaynağına ihtiyaç duyduklarını, ordunun desteğini sağladıklarını, hazırlıkların devam ettiğini, cemiyetin gittikçe büyüdüğünü öğrenir. Yazar, hayranı olduğu İngilizlerin bir ferdi olan McClain’i komita üzerine düşündürür. “Kalben destek vereceği siyasî bir meselenin içerisinde bulunmuş olmaktan dolayı rahatsız”dır, ancak görevinden dönmeyi alçaklık saymaktadır. Yoksa Sultan’a ve Osmanlı’nın toprak bütünlüğüne dair kaygısı yoktur. “Türkiye vatanım değildir, Abdülhamid gibi bir zalime hoş görünmeye mecburiyetim yoktur”. Aslında McClain’in konuşmaları, dönemin İngiliz siyasetini aşıkâr eden hususlardır. Bu sırada İzzet Paşa, iki kadın hafiyeye ait yeni bir cinayet haberini getirir. İkili arasındaki konuşma vasıtasıyla yazar, Sultan’ın hafiyelik teşkilatı ile ilgili bilgi vermiş olur: “Bilirsiniz ki zât-ı şâhâne zemîn ü zemâna ve kendi müvesvis tabiatı yüzünden

sivil zabıtaya ve hafiye idaresine derece-i nihâyede ehemmiyet vermiştir. Yeryüzünde Türkiye gibi hafiyelik idaresiyle şöhret-şiar hiçbir memleket yoktur” diyen İzzet Paşa’ya McClain, alaycı bir ima ile “Türkiye ahâlisinin yarısı, diğerleri hakkında hafiyelik ederek geçinmektedirler” der. Paşa imayı anlamazdan gelir ve hafiyeliğin namuslu bir iş ve vatanperverliğin göstergesi olduğunu belirtir. Sistemin işleyişini anlatmaya devam eder: “Zât-ı hazret-i pâdişâhînin, birçok aylıklı hafiye memurlarından başka, maaşsız bir takım asdika-yı bende-gânı vardır ki bunlar dolayısıyla inâm ve iltifât-ı şâhâneye mazhar olmak için çalışırlar” (s. 121-123). İzzet Paşa, saray içerisinde bir özel hafiye alayı bulunduğunu, bu gruba bir vezirin başkanlık yaptığını, ilaveten iki yıldan beri varlık gösteren kadın hafiye teşkilatı tesis edildiğini ve bu teşkilatın bizzat Sultan’ın kızı tarafından yönetildiğini belirtir. Yine büyük memurların haremelerinde Türk kadınlarından başka, Ermeni, Rum, Musevi hatta Avrupalı kadınlardan oluşan hafiyeler istihdam edildiğini, bu kadın hafiyelerin önemli surlara ulaştıklarını belirtir ve cinayet üzerinden konuyu açıklayabileceği alan bulmuş olur. Sonra vakaya devam edilir. Bir kadın hafiyeden, “Pangaltı’da, Mekteb-i Harbiye karşısında bulunan” ve Albert R isminde bir Fransız’ın ikamet ettiği haneye iki Türk kadınının gizli ziyaret gerçekleştirdiğinin haberi gelir. Düvel-i Muazzama’dan birisinin sabık tercümanı olan zat, Taşnak üyelerince gerçekleştirilen Osmanlı Bankası’nın soyulması hadisesinde fedailerin firarlarına imkân sağlamıştır. Kadın hafiyelerin peşlerinde olduğunun anlaşılmasının ardından, onlara mektup hilesi uygulanmış ve iki hafiye öldürülmüştür. Cesetleri, polis komiseri Abdülhalim Efendi’ye hitaben yazılmış mektupla sandık içerisinde teslim ederler. Cesetlerde M.A inisiyalleri ile 6 ve 7 numaraları görülür.

McClain, Sultan’a sekiz gün içerisinde cemiyetin saklandığı yerin bilgisini vereceğini, ancak işini gizlilik içinde yürüteceğini, bu nedenle de Abdülhamid ile tartışarak, Yıldız’dan ayrılmış ve İngiltere’ye dönmüş rolünü oynaması gerektiğini belirtir. İsteği kabul edilince plan uygulamaya koyulur ve romanın ikinci kısmı başlar.

Yeni kısım, “1904 senesinin 7 teşrinievvelinde perşembe günü, Llyod şirketinin, Uranu isimli” vapurundan, “otuz yaşlarında”, ateş gözlerle ve kalın kaşlara malik, kırmızı yanaklı, genç bir İtalyan rahibin inişinin anlatılmasıyla başlar. Polislere pasaportunu veren Antonyo isimli rahip, amacının Kudüs’e gitmek olduğunu, vakti varken İstanbul’u görmek istediğini; bir otele yerleşeceğini beyan eder. Polis doğru soruları soramaması ve ensesinde Demokles’in kılıcı nevinden sallanıp duran sefaret tehdidi karşısında, cemiyetin çok önemli bir ferdi olan Vahram’ın şehre inmesine izin verir. Sefaretlerin, dönemde millî güvenliği tehdit edecek derecede imtiyazlı oluşu, romanda, sürekli olarak vurgulanır. Bu sırada McClain de Jacque Bruno ismiyle, ikinci sınıf bir otel odasına yerleşir.

İngiliz Hafiye, ilk olarak Üsküdar dolaylarına çıkar ve yaver giden şansının semeresini, zekâsının yardımıyla alır. Elinde gezi rehberiyle vapurda olayları düşünürken, İtalyan rahip dikkatini çeker. Simasından Şarklı olduğunu düşündüğü bu kişide tuhaflık sezer. Gerçekleştirdiği kısa sohbet de şüphesini derinleştirir. Şahsın, yeni geldiğini söylediği İstanbul’un vapur tarifelerinden haberdar oluşu; İtalyan kıyafetinde olduğu halde, Fransızca’yı İtalyan aksanıyla söylemeyişi; Fransızlara ait olmakla birlikte, rahiplerin okumadıkları bir Cumhuriyetçi gazete olan *Matin*’i ve siyasî bir Türk gazetesi olan *Tan*’ı üstelik de politika kısımlarından okuyor olması; aceleyle indiği vapurun karşısında bekleyen arabacıyla bilmediğini söylediği Türkçe ile pazarlığa girişmesi, McClain’in kanıtları olur. Uzun takip sonunda Hafiye, bu kişinin büyük bir kayanın ardında kaybolduğunu görür. Orada beklediği sürede, biri kadın dört kişi daha gelerek, aynı kayanın yanında kaybolurlar. McClain, tedbirsizce yaklaşır, kayanın etrafını incelemeye başladığında dört köşeli küçük taşın altında şifreli giriş kilidini bulur. Cesetler üzerine dağılan M. A. inisiyallerinden hareketle parolanın ne olduğunu düşünür. Kişilerin din adamı kılığına bürünmelerinden sonuca ulaşmaya çalışırken *Tevrat* ve *İncil*’i düşünerek Maran-Ata der. Hz. İsa’nın yeniden dünyaya geleceği ve buna inanmayanların lanetleneyeceği yönündeki inancın ifadesi olan kelimeyle dedektif, aradığı şifreyi bularak kayadan içeri girer. Hafiye dar ve

karanlık geçitten ilerlerken yakalanır ve üyelerce sorguya alınır. Kim olduğunu, İstanbul’da neden bulunduğunu, komitacılara nasıl ulaştığını dürüstlikle anlatır. Olayı çözenin, kendi muvaffakiyeti adına elzem olduğunu, siyasî meselelerle ilgisi olmayacağını belirtir. Sultan’a hizmetinin “doğru ve hak bir dava için olmadığını”, hayatında ilk kez “mânen müşkil bir mevkiye” bulunduğunu söyler. “Cemiyet-i hafiyenin ruhu” Saliha Hanım ve üyeler karar verirler, kendilerini yakalatması koşuluyla, onu serbest bırakacaklarını ve bunu da dostluk nişanesi olarak görececeklerini söylerler. McClain, bu teklife şaşırsa da komitacılarla anlaşır.

Aynı anlarda Sultan, kendisine kapalı mahfazalarla tepsi içerisinde gelen ve “etüv makinesinden geçtikten” sonra alıp okuduğu jurnallerle ilgilenmektedir. Sultan’ın okuduğu jurnaller, haber kadar dedikodu da içerir. Örneğin: İran konsolosunun Ermeni asıllı eşi Mısır’dan gelmiştir. Bu kadının Ermeni patriğiyle görüşerek gizli toplantılar gerçekleştirdiği ve Sultan’ın aleyhine çalıştığı ifade edilir. Kadının İstanbul’dan uzaklaştırılması gerektiğine karar verilir (s. 156-163). Ayrıca Ermeni okullarında muzır konular konuşulduğu ve öğrencilere kimya dersinde bomba yapımının öğretildiği, okul aidatı adı altında Cenevre’deki komitalara destek sağlandığı anlatılır. Bunun dışında devlet memurlarının hanımlarının alışveriş yaptıkları mağazalardan, yol üstünde ani karar değişikliği ile eve dönen yaverlere kadar her şey dile getirilir. Tüm bu haberler, Sultan’ın vesvesesinin artmasına ve buna bağlı olarak da istibdat tedbirlerini artırmasına yol açar.

Yeni vaka halkası, Sultan’ın gözdelelerinden Dilara hakkında olur. Dilara, aslında komitacı yaver Ziya Paşa’nın sevgilisidir ve cemiyet lehine çalışmaktadır. “Yirmi yaşlarında nadirülemsal, melahat ve letafete malik bir genç kadın” olan Dilara, o gün Padişah’ın yanına izinsiz girer. Sultan’ın refleksiyle ateşlediği silahından son anda kurtulur ve bir diğer gözde olan Belkıs’ın babası Albus’tan şikâyetçi olduğunu söyler. Oldukça değer verdiği bu kız karşısında iradesi zayıflayan Sultan, Albus’u yanına çağırıp onu kovduğunu açıklayacakken Albus, Ziya Paşa ve Dilara’nın “zât-ı şâhâne” aleyhine faaliyet göstermekte olduklarını delillerle birlikte ispatlayacağını söyler ve üç gün müsaade alarak araştırmalarına başlar.

Bundan sonra yazar, “hükümdar-ı müstebit” (s. 165) olarak değerlendirdiği Sultan’ın mahremine dair kurguladığı ve oryantalizmden beslenen pop tarih verilerini sunmak için meseleyi derinleştirir. Sultan’ın kadınlara karşı büyük bir zaafı olduğunu belirten yazar, konuyu Dilara üzerinden dile getirir: “Abdülhamid’in en büyük gâilelerinden birisi kendi sıhhatinin muhafazası iken merkume kızın yanında her türlü tedbir ve ihtiyati unutturdu. Hususi etibbâsı bazı kere rumûzât ile bu ciheti kendisine ihsas ettirmek istemişler ise de zahmetleri hep boşa çıkmıştı. Kendi üzerine yalnız tesir ve nüfuzu olan ve peder diye tesmiye ettiği tabibi Mavroni Paşa, birkaç sene evvel vefat etmiş olduğundan, hiçbir tabip onun yerini işgal edememişti. Böylece bu güzel kıza karşı Abdülhamid’in ibtilâ-yı aşkı, vücudunu tedricen bitirmekte ve hususi etibbâsı kendisinin az vakitten büsbütün kuvvetten düşeceğini görmekte idiler” (s. 170-71). Derken McClain, Sultan’a gelir ve konuşmasında “şüpheci sultan-ı müstebidi, sert ve hadîd çehre ile bırakmak pahasına, ona gerçekleri söyler. Rüzgâr-ı fesâd bütün memâlik-i Osmâniye’nin bir ucundan diğer ucuna kadar esmiş ve alevler içinde bırakmıştır. İşte hakikat bu merkezdedir. Bugün henüz bir şey göremezsiniz, lakin göreceğiniz gün zaten vakit geçmiş olacak ve harik içinde belki siz de yanmış bulunacaksınız” diyerek Sultan’a nasihat veren Hafîye, komitaya karşı da oldukça müsamahakâr bir dil kullanır. McClain, onları birer suçlu olarak değil, “bir davanın hakkaniyetine ve onu kazanacaklarına kanaat getirmiş ve çalışmakta bulunmuş olan fedailer” olarak adlandırır (s. 183-85). Yazarın, İttihatçılara dair düşünceleri, böylece McClain ağzından bir kez daha aktarılmış olur. İzzet Paşa ise dedektife, bir yabancı olması hasebiyle, meselenin aslını çözemediğini söyler.

McClain, komitacılarla anlaştığı gün ve saatte onları yakalatmak üzere yola çıkar. Saliha Hanım ve arkadaşları McClain ile anlaşmalı olarak yakalandıklarında, bekçi Hasan, suçlular içerisinde kadın

bulunmasına şaşırır. Saliha Hanım, yanıt olarak “keşke kadınlar kadar sizin de yürek ve şecâatiniz olsa idi, o vakit böyle bayağı hizmetler ifası için tenezzül etmez idiniz” der (s. 195). Azaların hapsedilmesinin ardından Ziya Paşa, McClain’e kendisinin de komitacı olduğunu belirtir ve “adi caniler olmayıp beşeriyetin en büyük canisine karşı mücadele eden ve kendi zavallı vatanlarını ihya ve imar için her şeylerini terk etmiş ve her türlü mahrumiyetlere katlanmış olarak kavgalar eden fedailer” olan arkadaşları için McClain’den Yıldız’da kalarak, bî-*taraf* vaziyet almasını ister. Onu ikna etmek için söyledikleri, yazarın Sultan Abdülhamid devrine dair yorumlarını aktarmasının yoludur. Paşa, Sultan’ın komitacıları affetmeyeceğini, onları mutlaka öldürteceğini, fakat bu ölümleri, dikkat çekmemek için örtülü biçimde gerçekleştireceklerini belirtir. “Birkaç gün sonra birisi odasında asılmış olarak, diğerinin bir sancı neticesinde birkaç saat zarfında hayatına hâtime çekilerek, üçüncüsü su içinde boğularak vücutları ortadan kaybolur, dördüncüsü...” Nihayetinde McClain, istintakın sonucunu beklemeye, “Türkiye’nin inkılap ve teceddüdünde” (s. 202-05) kendi payına düşen “rol”ü oynamaya karar verir.

Yakalanan cemiyet üyeleri hapsedilir ve Saliha Hanım sorguya alınır. Sorgu boyunca Saliha Hanım’ın gösterdiği “metanet ve kudrete karşı” (s. 209) şaşkın kalan heyet, Sultan’a yöneltilen itham ve hakaretler karşısında sessiz kaldıkları gibi kendilerine yöneltilen “dalkavuk”luk suçlamasına da ses çıkaramazlar. Belirtilen öncelikle komita ruhu olur. Bilindiği üzere komita, siyasal bir amacı gerçekleştirmek, ereğine ulaşmak için silahlı savaşında bulunan gizli örgüt, gizli topluluk anlamını taşır ve örgüt kültürüne göre şekillenir (Weber 2014, 115). Örgüt kültürü ise inanç, tutum ve ideoloji normlarının paylaşılmasıyla ayakta kalır (Erkmen 2010, 79-90). Üyelerine hazır davranış kalıpları üreten örgütsel kültür, kardeşlik bağını telkin ederek, üyeler üzerinde denetleme sağlar ve her türlü dayatma, üyelerce meşru sayılır (Şengül Doğan 2013: 46). Örgüt kültürünün ilk ve en önemli işlevi, aidiyet şuuru oluşturmaktır. Yaptırımları, ödülleriyle örgütsel kişilik pekiştirilir. Birey özellikleri silinir ve üyeler, yalnızca örgüt rolleri içerisinde kendilerini anlamlı hisseder, kimlik kazanır (Gordon 1996: 47). Her örgüt, kutuplaşma temellidir ve bu kutuplaşmanın karşısında “öteki”ni madden veya manen yok etmeye eğilimli bireyler bulunur. Romandaki komita üyeleri, örgüt kültürü ile donanmış ve kendi şahsiyetlerini silerek, Sultan’a karşı birleşmişlerdir. Saliha Hanım’ın hayatı ve neden komitacı olduğu burada açıklanır.

Saliha Hanım’ın babası, Sultan Abdülaziz’in bendelerinden Hüsnü Efendi’dir. Babası, Sultan’ın yalnızca güçlü olduğu dönemlerde değil, “idbâr edildiği zamanlarında” da ona bağlı kalmış, başka bir padişahın yönetiminde görev almayı reddetmiştir. Sultan’ın intihar ettiğine inanmayarak, öldürüldüğünü dillendirmiştir. Mithat Paşa’nın mahkemesi esnasında Sultan’ın, müddeî olarak bulunması talebini de reddedince Hüsnü Efendi, Antep’e sürgün edilmiştir. Sultan’ın öfkesi artık Saliha Hanım’ın eşi Necip Bey’e yönelmiştir. Necip Bey, 93 Harbi’nde yararlılık gösteren; Plevne başta olmak üzere, harp meydanlarında savaşan bir askerdir. Hürriyetperver, “müdâhane ve münâfıklık nedir bilmez ve fırsat düştükçe de Hamid’i ve etrafındaki müdâhin ve entrikacıların alayını sert sözler ile tenkitten geri durmaz” biridir (Odyan, s. 217). Önce Arabistan’da çıkan isyanı bastırmak için binbaşı rütbesiyle Yemen’e gönderilir. Saliha Hanım, Sultan’ın açıktan yok etmeye korktuğu eşine, böyle bir görev vererek amacına yürüdüğünü bilir. İsyanın neticelenmesinden sonra Necip Bey, Mithat Paşa ve yakınlarının bulunduğu Taif’e, hapisane nöbetçisi olarak yollanır. Derken sadık bir arkadaşları, Saliha Hanım’a eşinden mektup getirir. Mektupta Necip Bey, Saliha Hanım’a, canına kast edilip intihar süsü verileceğini; başı dik olarak her şeye hazırlıklı olmasını; çocuklarını kin ile yetiştirmesini ve intikamını almasını vasiyet eder. Dediği gibi kısa süre içerisinde boğularak öldürülen Necip Bey’in üzerinden intihar mektubu çıkar. Olaylar, bizzat cinayeti işleyen kişi tarafından da itiraf edilir. Saliha Hanım, kocasının ölümü konusunda soruşturmaya girişmeyeceği yönünde yöneticilere senet vermesi karşılığında İstanbul’a gelebilir ve çocukları da devlet bütçesinden eğitime alınır. Çocuklarını, dinî hüviyete bürünmüş bir kin ile yetiştirdiğini belirten Saliha Hanım, iki oğlunun

mezun olarak orduya gireceklerine ve Genç Türklere katılarak Sultan'ın yok edilmesini sağlayacaklarına inanarak hayatta kalır. Derken Saliha Hanım'ın evine kocasının yakın arkadaşlarından Kolağası Hakkı Bey istişare için gelir. Birlikte gizli balıkçı kulübesine gittiklerinde sandığa saklanmış bir genç ile karşılaşır. Saliha Hanım'ın oğulları Zeki ve Arif'in arkadaşları olan bu çocuk, tehlikeli görünen genç öğrencilerin, kendisi ve Saliha Hanım'ın oğulları da dâhil olmak üzere bir kayıkla vapura alındıklarını, Daha sonra Çerkez Mehmed Paşa'nın emriyle ellerinde çuvalar olan cellâtlara teslim edildiklerini anlatır. Zeki, Arif ve Hakkı Bey'in oğlu Osman denize atılarak öldürülmüşler; bu vakayı nakleden çocuk ise gemiden atlayarak kaçmayı başarmıştır. Çocuklarını “pençe-i istibdada feda” ettiğini belirten Saliha Hanım, o gece balıkçı kulübesinde bulunan kişilerle, cemiyeti kurduğunu ve Sultan'dan intikam almak için faaliyetlere giriştiğini anlatır. Sorgusu tamamlandıktan sonra hapse gönderilir.

Bu sırada Albus, elinde bir notla İzzet Paşa'nın yanına gelir. Sıkı koruma altında bulunan ve odasına kimsenin girmesine izin verilmeyen Saliha Hanım, doktor kontrolüne gideceği sırada, Dilara'nın hizmetkârlarından biri odaya girmek ister. Belkıs, durumu fark edip, kızın üstünü aratınca bir not ele geçirir. “Cesaretli ol ve tutmuş olduğun istikametten hiç inhirâf etme. Dostların seni gözetmektedirler, her şey yolundadır” (s. 232) yazılarının okunduğu bu kâğıtta bir imza bulunmasa da notun Ziya Paşa tarafından yazıldığı, el yazısından anlaşılır. İzzet Bey, haberin ödülünü kaptırmak istemediği için ustaca bir hileyle Albus'un hain olduğuna Sultan'ı inandırır ve ondan da Paşa'dan da kurtulmuş olur. Dolayısıyla kendilerini en müşkül vaziyetlerinde kurtaracak olan mühim arkadaşlarını kaybeden komitacılar, hapis kalırlar.

Sorgunun ikinci gününde de Saliha Hanım, Sultan'a karşı kin kusan sözler sarf eder. Çekirdeğini beş kişinin oluşturduğu bu cemiyetin birbirine olan sadakatini anlatırken “zulüm ve itisâfa ve müstebide karşı aynı nefret ve husumeti perverde etmekte idik, zira hepimizin amâk-ı kulübuna istibdadın kanlı ve parçalayıcı darbeleri vurmuştu” der. İzzet Paşa, teşkilatın içinde kimlerin olduğunu sorduğunda ise “istibdadın bütün fedaileri, hürriyetin, adaletin teşne-gâni, tekmil hakiki vatanperver, namuslu adamlar” (s. 242) cevabını verir. Saliha Hanım'dan sonra sorguya alınan Ali, Vahram ve Sadık'ın sorguları kısa sürer ve yapılan istintaktan Saray lehine netice elde edilemez.

Sorguda ısrarla dile getirilen bir diğer husus, fedailik konusudur. Romanda hafiyeler, hainler ve cemiyete zararlı kişiler, fedailer tarafından öldürülür. Komitacılar göre fedailik, vatan sevgisinin diğer adı olup, vatan uğruna her şeyin fedasını gerektirir. “Selamet-i vatan hususunda çalışan ve hatta bu uğurda feda edilmeye bile amade olan bir kimse, bu fikr-i mukaddesten başka hiçbir şeyi nazar-ı dikkate almamalı, vatan hod-pesent bir mahbûbe olup bizden her şeyi unutturarak daima kendiyile meşgul olmamızı talep eder” (s. 347). Ayrıca fedailer, “istibdadın bütün fedaileri hürriyetin, adaletin teşne-gâni, hakiki vatanperver, namuslu adamlar, mağdur, nâ-hakk yere mahkûm olanlar, hürriyetperverler, vatanperverler” olarak sunulurken, komitanın amacı da “vesâit-i lâzıme müracaat edilerek istibdadı yıkıp onun yerine hür bir hükümet-i meşrûta kaim etmektir. Zira sefil vatanımızın çare-i halâsı böyle bir hükümetin mevcudiyetine mütevakıftır” sözleriyle açıklanır (s. 244). Ali, sorgusunda komitanın amaçları doğrultusunda işledikleri cinayetlerle ilgili olarak şunları söyler: “Komitamız menâfi-i şahsiyeleri için istibdada alet olan alçakları ve vatanın hürriyetini kendi denî mevcudiyetlerine feda eden kimseleri ortadan kaldırmak üzere karar vermiş olup söylemiş olduğunuz üç kişi de bu kabîl denilerden madûd bulunduğundan, komitamız kararını mevki-i icraya vaz etti ve icabı takdirinde bu gibi vesâite yine müracaat edilecektir” (s. 248). Bu sözler üzerine Sultan, acımasızlığıyla tanınan devlet adamı Necip Melhame'yi yanına çağırır ve ona sınırsız yetki verir. Bu “meşûm teşvikât” karşısında bütünüyle zalimleşen Necip Melhame, Arap yardımcısı Said Ebussemek ile birlikte, işkencelere başlar.

“Izbandut gibi kocaman bir Arap” olan Ebussemek, “siyah surati, kalın dudakları ve karanlık içinde

parlayan gözleri ile görenleri havf ve korkuya” sevk eden; “Sudanlı bir zenci”dir. Mısır'da uzun müddetçe cellatlık yapmış ve “musâraalara iştirak ederek Kahire ve İskenderiye’de büyük bir nam kazanmış”, sonra da Sultan’ın sarayına alınmıştır (s. 255). Saliha Hanım’ın sorgusu esnasında vazifesini icra eden Ebussemek, kadını kırbaçlar; ateşte eritilmiş demirlerle vücudunu dağlar. İşkence devam ederken, mutadı üzere oturduğu yerde, kısa süreli uykular uyuyan Padişah’ın yine kısa sürelik bir uyku anında yanı başında peyda olan bir kama ve not, işlerin gidişatını değiştirir. Notta, “eğer derdest edilen dört kişinin hayatını taht-ı tehlikeye vazeder isen, eğer onlara işkenceler ve eziyetler çektirir isen, ölümün zaruridir. Bu kamayı masa üzerine vazeden el pek sühûletle göğsüne de saplayıp seni aniden öldürebilir. Bu kamanın üzerinde olan zehir aniden tesîr-i nüfûz edip seni onun elinden başka hiçbir kuvvet ve kudret-i insâniye kurtaramaz. Şayet emirlerimize râm etmezsen ömrün bizim yedimizdedir” (s. 266) sözleri yazılıdır ve Sultan, derhal işkencenin durdurulmasını, Saliha Hanım’ın muayenesine özel ihtimam gösterilmesini emreder. İzzet Bey, soruşturmayı durdurarak, yapılan işkenceden Padişah’ın haberi olmadığı yönünde Saliha Hanım’ı ikna etmeye çalışır, özürler diler ve kadın, doktor kontrolüne alınır. Sultan Abdülhamid ise McClain’den yardım ister ve kamanın kim tarafından bırakıldığına dair soruşturma başlatılır.

McClain durumu anlar, ancak soruşturma sonucunu paylaşmaz. Buna göre kapıdaki yaver, yanında nöbet tutan diğer arkadaşına uyutucu sigara vermiş ve dikkat çekmemek için kendisi de aynı sigaradan kullanmıştır. McClain, kapı tokmağındaki izden, not ve kamanın Sultan’ın hareminden bir kadın tarafından içeriye bırakıldığını anlar ki bu kadın Dilara’dan başkası değildir. Yine dedektif, kâğıdın cinsine ve üzerindeki bir alanın yırtılmış olmasına bakarak, kâğıdın kalitesinden, ancak otel mektup kâğıtlarından biri olabileceğine karar verir. Kroker Oteli’nde aradığını bulan McClain, burada gizlenen Ziya Paşa ile karşılaşır. Paşa ve Sai Bey arasındaki haberleşmeye yardımcı olan Hafıye, Sai Bey’in, komitanın önemli azalarından olduğunu öğrenir.

Mithat Paşa’nın avukatlığını yapmış olan Refik Bey ile birlikte komitaya dâhil olan Sai, aslında bu yakalanmanın büyük planın parçası olduğunu, ancak komita içerisinde yaşanan bölünme dolayısıyla hedeflenenin gerçekleştirilemediğini, şimdi arkadaşlarını kurtarmak emelinde olduklarını belirtir. Bu bölünmenin, İttihat ve Terakki tarihindeki bölünme ile paralel olduğu aşikârdır. Dolayısıyla yazar, açıklama yapmasa da tarihî gerçeği imler. Anlatıda McClain’in komitacılara yardım etme sözü vermesi üzerine, yazarın İngiliz muhipliğini gösteren bir sohbet yaşanır: “Bugün müstebidlerin ayakları altında inleyen vatanımız bütün hulûs-ı kalbe malik olanlar tarafından muzaffer-i muâvenet olunmalıdır. Siz Mösyö McClain, hür bir memleketin toprağında büyümüş bir zat olmanız itibarıyla vatanlarını pençe-i istibdâdından kurtulmalarına çalışanlara daima yardım etmeye borçlusunuz” (s. 280). Bu söz üzerine hafıye, yakalananlar hakkında sürgün kararı çıkarılması için mücadele edeceğini söyler, ancak planları farklıdır. Padişah’ın yanına gelen McClain, düşmanların “adi caniler” değil, “siyasî maksat ile hareket eden ihtilalciler” olduklarını tekrarlar. Sultan’ın emniyeti için bu kişilerin sürgün edilmelerini tavsiye eder. Böylece, Sultan hem intikam isteyen komitacılardan kurtulacak hem de herkesin takdirini kazanacaktır. Sultan, konuşmadan etkilenerek komitacıların Yemen’e sürgün edilmelerine karar verir. “Teşrinievvelin yirminci çarşamba günü”, sürgünleri götürmek üzere bir vapur tedariklenir. Saliha Hanım, odasından çıkarılıp, bir arabayla vapura nakledilirken, oğulları gibi denizde öldürüleceğini düşünmektedir. “Ölmek fikri kendisi için bir şey değil idi ise de Abdülhamid’in yine galip geldiğine tahammül edemez. Kendileri de binlerce şüheda misillü istibdadın izmihlâlini ve vatan-ı Osmânî’nin mazhar-ı teceddüd ve nâil-i refâhiyet ve saadetini reyelayn müşahede edemeyeceklerini der-hatır ederek yeis ve kederlere müstağrak” olur (s. 291). Onları götürecek olan geminin kaptanı Osman Efendi, başlangıçta anlayışlıdır ve sürgünlerin görüşmelerine dahi müsaade verir. Ancak yolculuğun ilerleyen zamanlarında eline bir ferman gelir ve suçluların gözlem altında bulundurulması, birbirleriyle görüştürülmemesi yönünde emir alır. Süveyş Kanalı yakınında mola verdiklerinde Kaptan, Mısırlı tellal Hoca Tefvik ile karşılaşır. Gemiye başka yolcu alması yasak

olduğu hâlde, bu tellalın verdiği yüklü miktarda paraya kanarak, vapura iki kadın, üç erkekten oluşan bir İngiliz ailenin alınmasını kabul eder. Bu kişiler, McClain ve Ziya Paşa'nın içlerinde bulunduğu komita üyeleridir ve kurnazca bir oyunla arkadaşlarını kaçırlar. Kaptan'ın şaşkınlığı, vapurda haricen seyahat etmekte olan Sami Bey'in hafiyeye olduğunu öğrenmesiyle bir kat daha artar. Sami Bey, yanına bedevilerden bir grup alarak, kaçakları kovalamak maksadıyla çöllere düşer.

Sultan, firar haberini aldığı anda çok üzülür. Kendi yetiştirdiği bir kuvvetin hükümetini yıkacak olması onu kederlendirir. Meşhur müneccimi Ebulhüda'yı huzuruna çağırır ve ondan bazı suallerin cevabını ister. “Büyücü yirmi dakika kadar burnunun dibinden birtakım iştirilmez sözler söyleyip tedricen hatvelerini tesrî ve başının hareketini teşdîd etmekte idi. Az çok izâna malik olan bir kimse için bittabi şu manzara pek gülünç ve bâis-i istikrâh bir şey olacaktı. Fakat Abdülhamid sıdk-ı tâm ile ihtiyar büyücünün hatvelerinden ve acayip hareketlerinden fevkalbeşer bir mezâhret memûl ederek dikkatli surette onları takip ediyordu. Ebulhüda birdenbire sıçramaya başlayarak cebinden uzun bir tespih çıkarıp başının etrafında onu çevirmeye başladı. Ellerin başının bilâ-fâsıla harekâtı kendini o derece yorultular ki solumaya başlayarak nihayet dizleri üzerine düşüp bilâ-hareket gözlerini tavana tevcih ile müstağrak-ı hayal bir halde ruhların cevap vermeye hazır olduklarını belirtir (s. 326). Cinlerin cevapları neticesinde altı yedi aydan zât-ı şâhâne için büyük bir muhâta olduğunu, nâgehânî ve korkunç bir tehlike”nin doğrudan Sultan'ın “vücut ve hayat-ı hümâyûnu”na ait olduğunu, parça parça olmuş binlerce cesetlerin görüleceği bu faciada Sultan'ın, Allah'ın inayeti ile selamette olacağını belirtir. Yine Sultan'ın canına kast etmek için bekleyen birçok düşmanın bulunduğunu, bu düşmanların Yıldız'a girebildiğini, ancak şimdi çöle firar ettiklerini, peşlerinde onları takip eden birilerinin bulunduğunu söyler. Tam bu sırada İzzet Paşa'ya, çöle giden firarilere yaklaşmak üzere olan Sami Bey'in telgrafı gelir.

Sami Bey, “her ne kadar hafiyelik gibi alçak bir vazifeyi deruhde etmiş idi ise de onu şecâat ve sadakat ile icra eylemekte”dir. Mesleğinin “namuslu bir meslek” olduğuna emindir. Kendi eniştesini jurnallemiş ve Fizan'a sürdürmüş, kız kardeşinin üzüntüden ölümüne sebep olmuştur. Bu vazifesinas hafiyeye, kaçaklara yaklaşırsa da çıkan silahlı çatışmada mahir davranan komitacılar, bedevileri ve Sami Bey'i öldürerek yollarına devam ederler. Sami'yi öldüren genç mektepli, “sizin bütün hayatınız habaset ve alçaklıklar ile yüzlerce bî-günah efrâd-ı milleti ıztıraplarla öldürmekten başka bir şeye yaramadığı gibi vatan-ı mukaddesi dahi izmihlâl uçurumuna götürerek pek vahim bir cinayet irtikâb ediyorsunuz. Sen acaba kaç günahsız şehitlerin kanını dökmüşsündür ve kim bilir vicdanında yaptığın hainliklerden dolayı ne kadar sıkıntılar vardır. Senin dahi mevcudiyetine acaba mezarlardan ne kadar lanetler okunuyor? Seni gebertmek bir cinayet değil Allah'a makbul bir duadır” (s. 340) sözleriyle dönemin edebî eserlerinde sıklıkla eleştirilen hafiyelik kurumunu yorumlamış olur.

Yeniden İstanbul'a gelen komitacılar, “1905 Kanun-ı Sâni ayının bir gününde”, Saliha Hanım'ın evinde buluşurlar. Ev, Avusturyalı bir hanıma ait olduğu için, baskın tehdidinden uzaktır. Toplantıda Ziya Paşa'nın Padişah'a yaklaştığı ve komita hakkında ihbarda bulunduğu, sırları Padişah'a iletildiği belirtilir ve Paşa hakkında idam kararı verilir. Paşa, Padişah'a verdiği bilgilerle Hakkı Bey'in yakalanmasına neden olmuştur. Arif ve Sadık, Paşa'yı öldürmekle görevlendirilir. Komita, etki alanını ve üye sayısını her geçen gün artırmaktadır.

Romanın yeni açılan vakasında, “1905 Nisan ayının bir cuma gününde” Demirci Simon'un evinde yapılan soygun işlenir. Simon, komitacıdır ve evinde Abdülhamid'e düzenlenecek suikast için bomba bulunmaktadır. Polis, tesadüfen gerçekleşen soygun hadisesinden sonra evde arama yaparken, bombalara ulaşır. Simon, kaçmayı başarır da komitanın kaybı büyüktür. Aynı gün hakkında idam kararı verilmiş olan Ziya Paşa, cesaret örneği göstererek cemiyet evine gelir. Onlara ihanetinin nedenini açıklar. Padişah'ın haremindedir ve komitaya saray içinden yardım eden Dilara ile birbirlerini sevdiklerini, Abdülhamid'in Ziya Paşa'nın komitacı olduğunu öğrendikten sonra Dilara'yı

hapsedip ona işkenceler ettirdiğini, kızın hastalık haberinin kaçak durumda iken kendisine bildirildiğini, sevdiğini kurtarmak için Abdülhamid'i ikna ederek, yeniden yanına döndüğünü belirtir. Güven sağlamak için Hakkı Bey'i Padişah'a teslim etmiş, bu esnada Dilara ile evlenmiştir. Ancak Sultan, Ziya Paşa'yı kendisine bilgi vermesi hususunda sıkıştırmakta, hatta Dilara'yı evden aldırarak, Saray'a hapsedmektedir. Paşa bir yolunu bularak, Dilara'yı kaçırmış ve aynı gün komita evine gelmiştir. Komita, Hakkı Bey'i kurtarması karşılığında Paşa hakkındaki idam hükmünü kaldırır. Ziya Paşa da söz verdiği gibi Hakkı Bey'i saklandığı evden çıkarır.

Ziya Paşa'dan gelen ikinci ihanet, Sultan'ı düşündürür. Kendisinin mevki verdiği, nüfuz sahibi kıldığı kişilerin ihanetlerini anlayamaz. Yirmi beş yıllık idaresinin iflase gitmesi onu tedirgin eder. "Sürmüş olduğu istibdadın temellerinin ne derece çürük bulunduğu ve kum üzerine istinat ettiğini" (s. 394) anlamak, Sultan'ın nefesine ağır gelmektedir. Kendi adamlarının elinde "zelil bir esir, adeta bir bazıce hâlinde" bulunduğunu fark eder (s. 394). Önce tüm yöneticilerini azletmeyi düşünür ancak bu kişilerin, "istibdadın temelleri, kendi hükmünün zâhirleri ve mevcudiyetinin zerrelere bulunduğundan şayet onları etrafından uzaklaştırmak üzere teşebbüs etmiş olsa idi kendi dahi harap" olacağını fark eder (s. 394). Yazara göre dönemin tüm bürokratik erkânı "yirmi beş senelik devr-i meşumu, yüz binlerce İslam ve Hristiyanların kanıyla telvîs edilmiş olup onları kendine karşı tevhit ederek bir kitle şeklinde bulunmalarını icap ettirmişti"r. Yazar, Sultan'ın içindeki çelişkileri böylece açıkladıktan sonra, yanlışından dönmeyi kendisine yediremediğini ve bu nedenle huzursuzluğunun bitmek bilmediğini, yanlış bir hamle olarak istibdadını şiddetlendirdiğini anlatır. Sultan, artık karşısında küçük bir grup öğrenciden öte büyük bir kitle olduğunu, ordu başta olmak üzere kurumlarının kendisine düşman olduğunu anlar. Bu nedenle tedbirleri sıkılaştırmaya azmeder. Yazara göre Sultan, kendi saltanatını her şeyin üzerinde tutmaktadır: "Bu hareketiyle bütün devletin kati bir felakete dâcâr olacağı bile Sultan Abdülhamid için hiç mesabesinde"dir (s. 395). İstibdadın dozunun artırılmasının ardından komita, eylemlerine ara vermek durumunda kalır. İçlerinde yalnızca Sadık, Ermeni ve Bulgar komitacılarla ilişkileri sürdürür. Hatta bir Ermeni komitasına Sultan'ın günlük hayatı ve alışkanlıkları hakkında tafsilatlı bilgiler verir. Ermeni komitacılar, 1905 Temmuz ayında dinamit ile hazırlanan zaman ayarlı bombanın patlatılması neticesinde Sultan Abdülhamid'i Cuma Selamlığı çıkışında katletmeyi planlamaktadırlar. Hamidiye Camii üzerine Sadık'tan malumat edinirler. Suikast anında, Saliha Hanım ve Sadık da orada bulunmak kararını verirler. Sultan, suikast günü Yemen isyanının bastırılmasından ötürü keyiflidir ve komitacıların İstanbul'dan çekildiğini düşünerek rahattır. Nihayet, Sultan'ın mutadî hilafına Şeyhülislam ile ayaküstü yaptığı birkaç dakikalık konuşma sonucu yaşanan gecikme, onun hayatını kurtarır. Bu kısacık gecikme anında zaman hesaplaması yapılan bomba, kuvvetle infilak eder. Sultan sohbet sayesinde, ölümden kurtulur. Yazar, gazete haberlerinden ve jurnallerden kolajlar yaparken, yabancı devletlerin konu ile ilgili açıklamalarını içeren belgeleri aktarır. Bu sayfalarda eser, bir belge romana, dönem almanağına dönüşür. Eylemin kimler tarafından gerçekleştirildiği başlangıçta çözülemez. Yazar, ayrıca suikasttan sonra, gazete haberlerinde Sultan'ın cesurca davranışlarının övüldüğünü, gerçeğince bunun aksi olduğunu şu sözlerle belirtir: "İştîâl esnasında Abdülhamid korkusundan baygın bir hale gelerek ancak kendisini uyandırabilip Yıldız Sarayı'na nakletmeye muvaffak olmuşlardı. Orada hemen Sultan Abdülhamid'i etebbânın muâvenetiyle kendinin dâcâr olduğu havf ve dehşetten istihlâs etmek için fevkalade çalışmışlardı. Son derece korkmuş olduğundan bir iki saat ağzını açıp hiçbir söz söyleyememişti. Gözlerinde dehşetli bir havf nakşolduğundan gazubâne bakışı etrafındakileri korkutuyordu" (s. 405). İzzet Paşa, Sultan'ı Avusturya sefiri Baron Heinrich Freiherr von Calice ile görüşmesi konusunda ikna eder. Kendisinin yaralı bulunduğu dair çıkan şayiaların önüne ancak bu şekilde geçilebileceği düşüncesi, Sultan'ı kısa süre için güçlendirir. "Fakat müstebit yalnız kaldığında tekrar kendi sathî cesaretini kaybedip korkunç hallere dâcâr oldu". Yazar, devam ile Sultan'ın aklına hâle geldiğini, bomba korkusu ile etrafındakilere saldırdığını, Saray'ın salonlarında arama yaptırdığını, döşemeleri söktürdüğünü, tüm

ışıkları açtığını hatta epeyce servet elde etmiş olduğunu ve artık Avrupa'ya kaçabileceğini belirterek bir istibot hazırlanmasını emrettiğini anlatır. Bu emre İzzet Paşa karşı çıkmıştır. Adeta çocuk azarlar gibi Sultan ile konuşan Paşa, Sultan'ın ancak Yıldız'da güvende olduğunu, düşmanlarının onu denizde savunmasız yakalayacaklarını belirtir. Saray'da zât-ı şâhâneleri uğruna hayatını feda etmekten çekinmeyecek adamlarının olduğu teminatını verir. Yazar, “hakan-ı mahlû”nun, bugün “Allatini Köşkü”nde, o gün kaçmadığı için pişman olduğunu belirttiikten sonra konuya döner ve bomba hadisesi sonrasında verilen kayıpları, gazeteci gözüyle anlatır. “Bombanın iştiâl etmiş olduğu mahal derin bir çukur şeklinde olup etrafındaki toprak dahi bir daire halindeydi. Daire-i mezkûr derûnunda ne bir ceset kalmış ve ne de küçük bir parça veyahut bir iz bile bırakmayarak her şeyi mahv ve harap etmişti. Ortada mevcut enkazdan bir netice çıkarmak kabil olamıyordu. Biraz ötede vâsi bir mesafe üzerinde insanların ve beygirlerin cesetleri, arabaların enkazı korkunç bir manzara vücuda getirmekte idi. Sathî bir hesaptan görülüyordu ki dört yüz kadar insan ölmüş ve seksen tane kadar araba parçalanmıştı. Resmen verilen malumatta ise bu miktardan pek az olduğu bildirilmişti” (Odyan 411). Romanın ilerleyen bölümlerinde komitacılar Abdülhamid hakkında bilgi almaya çalıştıklarında, “araba ile ve beygirleri dahi kendisi kullanarak Yıldız Sarayı'na avdet etti” cevabını alırlar. Yazarın verdiği bilgilerin aksine yerli ve yabancı kaynaklar ve hatıralar da dâhil olmak üzere, o gün Selamlık töreninde bulunanlar, Sultan'ın cesaretle ve kendi arabasını kullanarak, üstelik etrafındakileri de sakinleştirerek hareket ettiği konusunda hemfikirdir: Sultan, “vehimlidir, vesveselidir ama cesur bir adamdır. O olaydan sonra arabacısının eli ayağı titrer. Arabacıyı arabadan indirir, arabayı kendi kullanarak Saray'a döner. Bu soğukkanlı davranışı karşısında seyirci olan yabancılar “Vive le Sultan” diye bağırırlar” (Üyepazarcı-Ümit, 2007 64-81). Odyan'ın bu bölümde anlatısını resmî tarih verilerinin karşısında konumlandığı görülür.

Sultan'ın bombadan kurtulması üzerine komitacılar, “şeytan yine o kısmetli müstebidi muhafaza etti” diyerek üzümler ve başkaları öldüğü hâlde Sultan'ın hayatta kalmasına yazıklanırlar. Komitacıların devirden şikâyet ettikleri ve hareket kabiliyetlerinin sınırlanması nedeniyle tahammüllerinin kalmadığı görülür. Saliha Hanım, bir plan tertip eder ve Sultan'a karşı bir suikast gerçekleştirmeyi düşünür. Kendilerinin ilk düşüncelerinin “Abdülhamid'in şahsına karşı taarruz ve hayatına kast etmemek, ancak istibdadı yıkıp hür bir meşrutiyet meydana getirmek” olduğunu belirtir (s. 417). Ancak halkı ve Anadolu ordusunu kendi taraflarına çekebilmeleri mümkün olmadığı için yöntem değiştirmeleri gerektiğine karar verir. Ahali fitraten hiçbir zaman Meşrutiyet'e hazır olamayacaktır. Saliha Hanım fikrini, Yıldız'a sızmak ve Sultan'ı zehirleyerek veya bombayla öldürmek olarak açıklar. Komitaya fikrini kabul ettiren Saliha Hanım, kısa sürede hazırlıklara başlar. Öncelikle Sultan'a uydurma bir jurnal yazılır. Bu jurnalde, Sultan'a suikast yapan gruptan biriyken, sonra çeşitli nedenlerle onlarla ters düşerek, grubun mahvını isteyen Madam Julia Souter imzasını kullanan Saliha Hanım; aynı grubun “zât-ı şâhânelerine” karşı yeni bir suikast hazırlığında olduğunu, onların yakalatılmasında ve İstanbul'da gömülü bombaların ele geçirilmesinde yardımcı olmak istediğini belirtir. Karşılığında dört şartı vardır. Kendisini ele vereceği çetenin saldırılarından korumak için gerekli imkânları sağlamak, bilgileri doğrudan Sultan'a arz etmesine müsaade etmek, bilgilerin doğruluğu kanıtlandıktan sonra mükâfat ile takdir edilmek ve işin sonunda İstanbul'dan kaçmasını sağlamak. Bu şartların kabulü karşılığında Atina'dan İstanbul'a geleceğini belirten Saliha Hanım, amacına erişir ve İzzet Paşa'nın kendisine refakatiyle Saray'a yerleşir. Huzura kabul edileceği zaman İzzet Paşa, ona tavsiyelerde bulunur ve Sultan'ın huzurunda el ve kollarını fazla hareket ettirmemesi gerektiğini belirtir. “Şunu da ilaveten söyleyeyim ki şevket-meab efendimiz daima müsella olup gayet mahir bir nişancıdır” (s. 438). Bu esnada komita da önceden belirlenen yerlere birkaç bomba yerleştirir ve Saliha Hanım'ın Madam Souter olarak verdiği bilgiler, gerçek çıkar. Saray'da bu kadının aslında Sherlock Holmes'in hanımı olduğu yönünde kanaat uyanmıştır. Sultan, Madam'a güvenmekle birlikte, sesi ve simasından tedirginlik duymaktadır. “Saçlarını sarı boyamış, kirpiklerini kesmiş” gözlerine lens takmış bulunan

Saliha Hanım'ı tanınması mümkün olmayan Sultan, giderek kadının varlığına ve verdiği bilgilere önem vermeye başlar. Saliha Hanım, vereceği son jurnalde, Saray içerisinde bir suikast hazırlığında bulunduğunu Sultan'a bildirir. Bilginin gizliliği nedeniyle gizli surette isimleri verebileceğini söyler. Sultan'ın iki yaverinin ve Nuri Paşa'nın hainlerle birlik olduğunu belirtir. Abdülhamid'in şaşkınlığından faydalanarak onun cebine küçük bir cisim kaydırır. On beş dakika içerisinde, sunduğu bilgilerin delillerini getireceğini söyleyerek huzurdan çıkar. Padişah, birden sesin Saliha Hanım'a ait olduğunu hatırlar ve Madam'ın derhal huzura getirilmesini emrederse de kadının Saray'dan ayrıldığını haber alır ve şaşkınlığı geçmeden şiddetli bir patlamayla yere yuvarlanır. Neticede komitacıların girişimleri başarısız olur. Saliha Hanım, Sai, Hüsnü, Arif ve Sadık, "Batavia" vapuruyla "Bahr-ı Sefid"e doğru yola çıkmış durumda iken Sultan'ın yaralı olduğunu, ancak hayatının tehlikede olmadığını öğrenirler. Sadık Bey, hayıflanır: "O adam elbisesinin altından hiçbir şeyin geçmesi kabil olmayan bir zırh giymiş. Ve işte yine biz gurbete gidiyoruz, istibdad galebe çalıyor. Ah menfûr dünya" (s. 453). Sai Bey'in de arkadaşını destekleyen ve umutsuzluk içeren sözleri karşısında Saliha Hanım, bir kısa nutuk ve yemin irat ederek, geleceğin sahibinin kendileri ve hürriyet olacağını belirtir. Romanın yurtdışında yayımlanan kısmında eser burada bitirilmiştir. Osmanlı baskısında dört yüz sayfa kadar devam eden anlatı, Meşrutiyet'in ilanına dek sürdürülür. Fakat zorlama bir anlatım dikkatlerden kaçmaz.

İlk olarak, Sultan'ın hafiyelerden Fehim Paşa, hayli geniş ve ana konudan uzak bir anlatı dairesinde metne dâhil edilir. Sultan'ın gözünde, babası nedeniyle kıymeti yüksek olan Fehim Paşa, İstanbul halkı için bir korku mitidir. Özellikle zenginlerden aldığı rüşvetle hatırı sayılır servete sahip olan Fehim Paşa'nın, kendisine para vermeyi reddeden Rum tüccar Yorgaki hakkında asılsız jurnal verşi, bu jurnalle Sultan'ı elçiler karşısında zor duruma düşürüşü, olay açığa kavuştuktan sonra Yorgaki'den intikam almak için genç ve namuslu bir kadınla sahte nikâhla evlenip kadını kullanarak Yorgaki'yi tahkir edişi, devamında da sefaretin zoruyla kadına tazminat ödemek zorunda kalışı sayfalar boyunca anlatılır. Böylece dönemde Sultan'ın gözdesi olanların durumu okura gösterilmiş olur.

Saliha Hanım ve arkadaşları ise Atina, Mısır, Anadolu ve Balkanlara dağılmış, ihtilâl ortamını hazırlamaya çalışmaktadırlar. Hakkı Bey, Antep'in sevilen isimlerinden Mazlum Hoca'nın onayını aldıktan sonra onun kılığına girerek İstanbul'a gelir ve camilerde verdiği hutbelerle halka seslenir. Gayesi, halkı kendi yanlarına çekerek Padişah'a isyan başlatmaktır. Bu vaazlar, hafiyelerin dikkatinden kaçmaz ve Hakkı Bey, takibe alınır. Yakalanması neticesi ev hapsine mahkûm edilerek, sorgulanmasına başlanır. Kendisini ev ve askerlerle birlikte havaya uçuran Hakkı Bey'in yakalanana kadar gizlendiği ev takibe alınır. Evin sahibi Hatice Hanım kaçmayı başarır. Evde sağır ve dilsiz kız görünümünde olan Hakkı Bey'in kızı Afife'den başka kimseye ulaşamayan polisler, onu alarak sorguya götürürler. Afife, gitmeden komitaya not bırakır ve anlaştıkları üzere sağır-dilsiz rolü oynamaya devam edeceğini belirtir. Güzelliğinden çok etkilendiği kızı Şefik Paşa korumak isterse de kız, Saray'a alınır. Not, komitacı genç Hüseyin'in eline geçer ve Afife'yi kurtarmak için plan düşünür. Sadık ise bir Alman tüccar vekili görünümünde İstanbul'a gelir. Peşlerine takılan hafiyeleri fark edemeyerek, Hüseyin ile buluşan Sadık, komitanın gizlendiği eve gelir. Ev, ecnebilere ait olduğu için hemen baskın yapamayan polisler, nihayetinde evi basarlar ve komitacılar ele geçirilir. Derken, Arnavut Ali Paşa gelir. Aslında bu baskından Şevki Paşa ile Komiser Kâmil sorumludur, ancak komitacı olan Arnavut Ali Paşa, sahte bir sertlikle Hatice Hanım ve Arifi yakalar. Diğer polisleri oradan uzaklaştıran Ali Paşa, komitacıları evden çıkarır. Hüseyin de Şehzade Konağı'na götürülen Afife'yi bulur ve onu kaçırmak için plan yapmaya başlar. Ali Paşa'nın ihaneti karşısında çok sinirlenen Padişah, derhal yakalanması için emir verir. O esnada Ali Paşa bir elçi vasıtasıyla gemiye bindirilmiş, Rumeli'ne gitmektedir. Amacında bir ordu tertibiyle, mutlak idareyi yok etmek vardır. Gemide, bir hafiyenin kimliğini tespit ettiğini anlar ve hafiyeyi öldürür. Bunun için pişmanlık duyarak komitanın inişte kendisini mahkeme etmesini ister. Selanik'e geldiklerinde komitacılar, öldürülen hafiye hakkında

zaten idam kararı verdiklerini, dolayısıyla vicdanen müsterih olması gerektiğini kendisine bildirirler. Komitacıları, İngiliz hanımı kılığında ve Madam Elise adıyla Saliha Hanım karşılar ve onları bir otele götürür. Üsküp'e geçme hazırlığındaki komitacılar, Arnavutların Meşrutiyet taleplerini Sultan'a ilettikleri protesto gününde orada olmayı planlarlar. Bu protesto günü, aslında amacı dışında kullanılır. Ancak yazar, kendi hesabına doğru gelen kısmı işlemeyi daha uygun bulmuştur.

Artık son hadde kadar mücadele kararı almış olan Saray da boş durmamaktadır. Ali Paşa'nın bir İngiliz Hanım delaletinde Selanik'te olduğu bilgisi ve yakalanması emri valiliğe iletilir. Üstelik Yıldız'ın mühim hafiyelerinden Aziz Bey de acele olarak Selanik'e gönderilir. Aziz, Madam Elise'in Saliha Hanım olduğunu anlar ve yanında iki askerle onu tutuklamaya gelir. Son anda Ali Paşa ve Sadık yetişerek Aziz ve iki zaptiyeyi öldürüp firar ederler. Ordu içerisinde Ali Paşa'ya duyulan hayranlığı gören komutan, valinin emirlerini dinlemeyerek, tarafını belli eder. Durumunu idrak eden vali, Saray'ı oyalamaya başlar.

Komitacılar, Cemal Bey'in konağında, eylemler hakkında tartışır. Yazar böylece Meşrutiyet hazırlıklarını okuyucuya aktarır. Manastır, Üsküp, Yanya ve İşkodra gibi vilayetlerde ordunun durumu, İttihat ve Terakki'nin yeni şubeleri, Bulgar komitelerinin destekleri, belgelerle anlatılır. İzmir ve Anadolu ordularına güvenilmeyeceği, onlar üzerinde telkinin artırılması gerektiği belirtilir. Tüm yetki İttihat ve Terakki'ye devredilmiştir. Çok yakında "Düvel-i Muazzama"nın da desteği ile "kanlı bir ihtilâl" gerçekleştirileceği yazarca vurgulanır (s. 602).

Memleketin durumundan haberdar olan Sultan, farklı tedbirlere yönelir ve Afife'yi kullanmaya karar verir. Dadı kalfa, kıza bir şey olmaması için gerçekleri, yani kızın Hakkı Bey'in kızı olduğunu ve aslında sağır-dilsiz olmadığını Padişah'a anlatır. Bu sırada Afife, yolunu bularak, Saray'ın içindeki koruluğa kaçar. Hüseyin'in yardımıyla da Saray'dan kurtulur.

Saliha Hanım, arkadaşlarına hazırlıkları anlatan mektuplar yazar. Yazar, bu mektuplar vasıtasıyla İttihat Terakki'nin ihtilal hazırlıklarını adım adım anlatır: "Manastır, Selanik, Üsküp orduları ve bu vilayât-ı selâse ahaliisi tamamıyla komitamıza dâhil olmuşlardır. Artık bu mıntıkaya Abdülhamid değil biz hâkimiz ve hâkimiyetimiz meşrûtiyet-i hürriyettir! Yıldız'dan gelen emirlerin hiçbirisi icra edilmiyor; şiddetli emirler karşısında valiler istifa ediyorlar" (s. 626). Saliha Hanım; Afife ve Hatice Hanım'ın derhal kendi yanına gönderilmesini ister. Bulgar, Rum ve Sırp ihtilâl komitaları ile rahatça anlaşma sağlayabilmek için Sultan'ın dikkatinin Rumeli'den İstanbul'a dönmesi gerektiğini belirten Saliha Hanım, komita üyelerinden ses getirici bir eylem içerisine girmelerini ister. Sadık ve Arif, gönüllü olurlar. Yıldız Sarayı üzerine uçan balonla bomba bırakmak için gerekli hazırlıklara başlanır ve yurtdışından istenen parçaların kaçak yolla gemilere verilerek teminine çalışılır. Hafiyelerin öldürülmesi vazifesine de devam edilmektedir. En son Katina ve yanında bulunan masum bir hizmetçi, Remzi isimli komitacı tarafından öldürülür. Cinayet soruşturması polis Kara Mustafa ve Samuel isimli Musevi hafiye tarafından yapılacaktır. Cinayeti işleyen Remzi'nin evden nasıl kaçtığını düşünürlerken, Remzi bir hata yapar ve cesedin üzerine not bırakıp yeniden saklanır. Mustafa, durumdan şüphelenerek, üst katı tekrar arar. Samuel, dolabın içerisinden açılan gizli yolu keşfedince komitanın gizli geçidi ifşa olur. Yazar, bu geçidin Ermeni komitalarca yapılmış olduğunu belirtir. Mustafa, takibatına devam eder. Planlanan bomba işinden böylece haberdar olur. Komitacıların yerlerini tespit ettikten sonra baskın yapılır. Remzi, komitayı zarara uğrattığı ve arkadaşlarını ele verdiği için intihar eder. Sadık ve Arif, yakalanırken diğerleri firar eder ve Mustafa'yı da öldürürler. Komitanın iki önemli isminin yakalanması Sultan'ı rahatlatmaz. Çünkü komita içerisindeki gizli hafiyelerden Atif da kimliği öğrenilerek öldürülmüştür. Karşısında mevcut olmayan bir güçle savaşmak zorunda olduğu düşüncesi, Sultan'ı daha da rahatsız etmektedir. "Yeraltı yolları, komitacıların esrarengiz ve meçhul kuvvetleri müstebidi dehşetten dehşete ilka ediyor ve o zamana kadar hiçbir kuvvete inkiyad etmeyen, hiçbir şeyden korkmayan, milyonlarca halkın koyun sürüsü gibi emirlerini körü körüne kabul

ettiklerini gören hükümdar-ı mutlak o mevhum kuvvetten, o siyah elden korkuyor, uykusunu, zevkini, rahatını nihayet her şeyi kaybediyordu” (s. 665). Sultan tedirgindir.

Mısır Hidivi'nin yardımcısı bulunan Matmazel Faine, kaçan komitacıları saklar ve haberleşmeleri yürütür. Balon parçalarının gelmesi engellenir ve zabıtalara gemideki aramaları sonunda parçalara ulaşılamaz. Bu, komitacılar için küçük bir başarıdır ve fedailer, yakalanan arkadaşlarını kurtarmanın çarelerini aramaktadırlar. Arif, uygulanan işkencelere dayanamayarak ölür. Matmazel Faine, kendilerine yardım etmesi için Saray'da bulunan ve Padişah'ın takdirini kazanmış isimlerden Nişan Seferyan ile anlaşır. Nişan Efendi, zindan bekçisi Dursun Ağa'ya para verir ve Sadık'ı hapisten kaçırmasını ister. Dursun Ağa Padişah'a ihanet etmez ve gelip durumu anlatır. Padişah, Nişan Efendi'yi saraydan kovar ve o da yaşadığı üzüntünün etkisiyle kalp sektesinden vefat eder. Müttefiklerinin vefat haberini öğrenmelerinin ardından yeni çareler düşünen komitacılar, Haydar Bey'in getirdiği beyanname ve mektup gereği hareket ederler. Beyanname, İttihatçılar tarafından, konsoloslara gönderilmiş layihanın kopyasıdır. Bu mektupta, Makedonya meselesi tartışılır. Avrupalı devletlerin Makedonya meselesine karışmalarından duydukları rahatsızlıkları dile getiren cemiyet üyeleri, Avrupa'nın maksadının “güya bir Makedonya hükümeti yahut Makedonya eyalet-i mümtazesini ihdas etmektir ki bunların ikisi de birbirinden farklı ve tehlikelidir” (s. 735) diyerek açıklarlar. Makedonya'nın Osmanlı'nın bölünmez ve ayrılık kabul etmez parçası olduğu, taksime izin verilemeyeceği bu layihada tüm dünyaya ilan edilir. Ayrıca Cemiyet, ülkedeki tüm sorunların aslında Osmanlı coğrafyasında bulunan “bir cümle vilayetin fenalıklarına sebep usul-i hükümet-i hâzîrânın istibdâd-ı zalimânesinden ibaret” olduğunu belirtir. Devamında Avrupa'dan yalnızca istibdadın ve idarenin değişmesi yönündeki telkin imkânları noktasında yararlanmak istedikleri vurgulanır. Sultan ile anlaşmak noktasında açık kapı bırakırlar. “Fakat bu intihaya varmaya lüzum kalmazdan evvel ümit ederiz ki zatîlileri mütalabâtımızın meşruiyetini lütfen teslim buyururlar. Ve bir tufan zuhurunu men için mehmâ-emken çalışarak” Meşrutiyet'i ilan etmesi hâlinde hayatın yoluna gireceğinin teminatını verirler. Layiha, Avrupa'ya karşı tavrı gösteren satırlarla ve “biz bize bizim için” sloganıyla tamamlanır.

Konsoloslara gönderilen bu layihadan sonra komita üyelerine Resneli Niyazi'nin isyanı başlattığından bahsedilir. Sadık'ın kurtarılmasını takiben, artık İstanbul'da durmayıp Manastır'a, geçmelerini söylerler. Sultan'ı, “irade-i milliyenin mehib-i tezahüratı karşısında titreterek, zincir-i istibdadı kırmak amacıyla vatan fedailerinin İstanbul'u hacâletle terk” ettikleri “fakat bir gün şecaâtle oraya girecekler”i müjdelendir (s. 740). Aynı anlarda Sultan'a da İttihatçılardan telgraf gelir. 20 Haziran 1304 tarihli telgraf, Meclis-i Mebusân'ın açılması teklifini yineler. Meclis açılmadığı takdirde dökülecek kanlardaki “vebal aliyülemre aittir” denir. Resneli Niyazi'nin kuvveti nedeniyle Manastır valisinin iş yapmayacağını anlayan Sultan, Sadık Bey üzerinden yeni bir plan kurar. En yakın adamlarından Asaf'ı, Sadık'ı kurtarmak ve bu yolla güven tesis ederek komitaya dâhil olup onları yakalatmakla görevlendirir. Asaf, planı hayata geçirerek Sadık'ı kaçıır. Komita üyeleri, bu iyilik karşılığında şüphelenmez ve Asaf'a güvenerek onunla sırlarını paylaşırlar ve o da öğrendiklerini Sultan'a telgrafla iletir. Bu sıralarda Resneli Niyazi'den de Sultan'a bir telgraf gönderilir: “Bizim hükümet-i fâside ve gayr-i meşrûaya çektiğimiz kılıç kendi malımız değildir. Onu belimize kuşatan cemiyettir, millettir” sözleriyle Sultan'a Kanun-i Esasi'yi ilan etmesi yönünde yeniden telkinde bulunulur (s. 767). Vatan selameti ile ölüm arasındaki çizgiye kendisini yerleştirdiğini belirten Resneli Niyazi'nin bu telgrafi üzerine Sultan, Reval mülakatını gündeme getirir. Rusya ve İngiltere'nin diplomatik buluşmasında, Osmanlı'nın Meşrutiyet'i yeniden başlatmasına dair bir fikir birliğine gidilmiştir ve Sultan'ı asıl tedirgin eden nokta da vurgulanmış olur. Yazar bu bölümleri, bütünüyle belgelerden hareketle oluşturduğu için anlatı ağırlaşır. Alman gazetelerinden ve *Vatan* gazetesinden alınan belgeler, Sultan'ın Avrupa ile olan denge siyasetini açıklar. Sultan, Rumeli isyanını bastırdıktan sonra, Meşrutiyet'i ilan etmeyi, fakat kendi istediği için ve ortalık sakinleştikten sonra yeniden kaldırmak

kararıyla ilan etmeyi düşünen Padişah'ın Meşrutiyet'i "kendi nüfuz-ı hükümrânına en büyük darbe" olarak gördüğünü de belirtir.

İstanbul'dan kaçan ve gemide tesadüfen Sadık Bey ve Asaf ile karşılaşan komitacılar, Selanik'te Meşrutiyet'in çoktan ilân edildiğini görürler. Komitacılar, kahraman gibi karşılanmaktadır. Asaf'ın cemiyete kabul töreninin yapılacağı gün, hakkında zaten şüpheleri olan Haydar Bey, yaveri takip ederek postaneye bıraktığı jurnali alır ve arkadaşlarının yanına dönerek, kabul töreni esnasında onlara gerçeği ispatlar. Şemsi Paşa'nın komita tarafından katledilmek istendiği bilgisinin yer aldığı jurnal, "Manastır valisi ile Manastır ümerâ ve zabıtânı"nın da komitaya mensup olduğu bilgisini Sultan'a iletme üzere yazılmıştır. Komitacılar, Asaf'ın öldürülmesi yönünde karar verirler. Onları sakinleştiren Haydar Bey olur. Hangi sebeple olursa olsun, Sadık'ı kurtardığı için; hakkındaki ölüm cezasını, gözlerini oymak ve kaderine terk etmek kararına çevirirler. Asaf Bey'in gözleri oyulur ve Padişah bir daha kendisinden haber alamaz.

Sultan elindeki tüm kozları oynamaya karar vermiştir. Münir Paşa'yı Yunanistan'a gönderir ve İttihat ve Terakki'nin asıl maksadının "Avrupa-i Osmanî'de anâsır-ı gayr-i müslimeyi mahvetmek olduğu fikrini" yaymasını ister (s. 795). Özellikle Rumların "yaygaracı"lıklarından faydalanarak, Cemiyet'in hareketlerini bertaraf edebileceklerini düşünür. Yazar, Cemiyet ile Yıldız arasında, Yıldız ile kendisine bağlı birimler arasında uzun uzun telgraflaşma metinlerini esere ekler ve devletin o zamanki durumu açığa çıkarılmış olur. 10 Temmuz 1908 sabahı, "Yıldız erkânı, milletin sinesine vurmuş oldukları hançerlerin müthiş bir aksülameline uğrayacaklarını bildiklerinden dolayı Abdülhamid'i envâî hayalâtla korkutarak hürriyetperverâna karşı açılmış olan mücahadeye sonuna kadar devam etmeye icbar ediyorlardı" (s. 801). Sultan, hem Avrupa devletlerinin ülkeye dair müdahalelerini önlemek ve Makedonya üzerindeki oyunları boşa çıkarmak hem de gereksiz yere kan dökmek arzusuyla Meşrutiyet'i ilan eder. Yazarın, Sultan üzerinden yaptığı yorum, önemlidir. "Ben en büyük rol oynamış olan tarihî bir hükümdarım. Ömrümde bir müşavir istihdam etmedim. Hükümetleri yalnız başıma istediğim gibi kandırıyordum. Vükelâm benim emirlerimi körü körüne mevki-i icraya vazetmekten başka bir şey yapmıyorlar. Bu millet beni tanısa bana karşı isyan etmek değil beni adeta perestîş etmeye mecburdur. Haydi, şu çocukların istedikleri hürriyeti, meşruiyeti bahşedeyim. Bunlar ne yapacaklar? Tabii Avrupa'yı taklit ederek idareyi benim elimden almak isteyecekler. Haydi, buna da razı olayım fakat eminim ki az zaman geçmeden benim idare-i maslahat-ı siyaseti mi bile yana yana arattıracaklardır. Beni bir müstebid bir hükümdar-ı mutlak mevkisine kadar getiren bu cahil ahalinin bu istidadını bu iştiâsını bir iki sıcakkanlı çocuklar hemen bir iki ayın içinde tebdil ederiz sanıyorlar" (s. 802). Sultan Abdülhamid, artık kaderini kabullenir. Bir bayram kabul edilen 10 Temmuz, halkın coşkulu kutlamalarıyla karşılanır. Haydar Bey askerlik görevine devam ederken, Sai Bey konferanslarıyla fikirlerini yaymaya devam eder. Sadık, Anadolu ve Arabistan'da şehirden şehre dolaşır, fikirlerini yayar. Ali Paşa çetelerle münasebetlere girer ve onların muzır faaliyetlerine engel olduktan sonra çiftliğine çekilir. Saliha Hanım İncirli adasında iki sene daha yaşar ve vefat eder. Roman tekrar sahneye çıkan Sherlock Holmes'un konuşması ile tamamlanır. Meşrutiyet'ten bir hafta sonra İstanbul'a gelen hafife, önce Selamlık merasimini izler ve daha sonra Çamlıca'nın en yüksek mevkisine çıkarak İstanbul'a seslenir: "Ey payitahtların en güzeli olan şirin İstanbul! Seni bugünkü meserretinde görmek için bilirsin ki benim mensup olduğu millet de çok çalıştı. Ben de hürriyetperver bir milletin evladı olduğum için, namus-ı millime mugayir harekâtan ictinâb ettim. Türklerin, Osmanlı millet-i muazzamasının samimi dostu olan bir milletin evladına has bir harekette bulundun. Ey Osmanlılar! Saha-i medeniyete atıldığımızı gören düşmanlarınız size bir nazar-ı ihtirasla bakan ecnebiler, hürriyetinizi istihkâra kalkışırken ötede bir büyük millet, evet İngiliz milleti sizi tehcil ediyor, tebrik ediyor. Emin olunuz ki Türkiye'nin yegâne dostu, öteden beri Türkiye'nin yegâne zahir-i samimisi bizler, İngilizleriz" (s. 805).

Devrin saadetini kutladıklarını belirttikten sonra Hafiye, Osmanlıların yegâne muhibbinin İngiltere olduğunu yineler. Yazar, İngiliz muhipliği ve Sultan Abdülhamid düşmanlığı üzerine tesis edilen romanını, İngiliz mandasını öneren tekliflerle sonlandırır. McClain, Osmanlı'nın "hürriyetinde teşçi, idare-i cedîdenin teşekkülâtında muini olacak yalnız bir" tek İngilizlerin olduğunu, Osmanlı'yı "eski şan ve şevketine isâl etmek için" yalnızca İngilizlerin bulunduğunu belirtir. Yazar, söylemini etkili kılmak için dedektif kanalıyla Osmanlı insanına bir nutuk verir: "Ey millet-i Osmaniye! İngilizleri sev! Zira seni seven onlardır. Ve sen Ey İngiltere! Ey meşrutiyet-i idarenin mucidi olan millet! Osmanlılara meşrutiyet-i hakikiyelerini tesis için medeniyetin, dostluğun uhdene tahmil ettiği vazifeyi ifa et! Ey hür Osmanlılar! Ey meşrûti Türkiye! Seni tebrik ederim!" (s. 806-807)

Sonuç

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sultan II. Abdülhamid yönetimine son vererek, Meşrutiyet anayasasını yürürlüğe koymak adına oluşturulan bir yapılanmadır. Tanzimat kuşağından itibaren edebiyat da Meşrutiyet mücadelesinde kullanılan unsurlardan biridir. Bu anlamda polisiye romanlar, sosyoloji, siyaset ve tarih alanları ile sıkı rabitalar kurmuş bir tür olarak, propaganda mahiyetinde kullanılır. İngiliz Conan Doyle tarafından kaleme alınan ve bir polisiye mitine dönüşen *Sherlock Holmes* anlatılarının, iyi bir polisiye okuru olan Sultan II. Abdülhamid tarafından ilgi ve merakla takip edilmesi Osmanlı Ermenilerinden yazar Yervant Odyan'ın dönemi anlattığı siyasî-polisiye nitelikli eseri *Abdülhamid ve Sherlock Holmes* romanının ilham kaynağı olur. Sherlock Holmes, romanda yalnızca komitacılara yardım etmek ve Meşrutiyet'in ilanını kutlamak için sahnededir. Aslında Holmes, Osmanlı toplumu ve Sultan'a dair küçümseyici ve eleştirel sözleriyle, olaylara bakış tarzıyla İngiliz hükümeti politikalarıdır, Osmanlı karşısındaki İngiltere'dir.

Döneme ait tüm bakış açıları ve düşünceleri satır aralarında bulunduğu için vaka örgüsünün detaylarıyla anlatıldığı bu eser, Meşrutiyet'in ilanını gerçekleştirmek mücadelesindeki komitacıların gerçekleştirdikleri siyasi cinayet ve faaliyetleri işler. Cinayetleri çözmesi için asıl adı McClain olan Holmes, İstanbul'a çağrılır. Dedektif, komitacıların yanında olur ve onları müşkül durumlardan kurtarır. Sultan Abdülhamid'in hafiye teşkilatını, devrin iç ve dış meselelerini, Meşrutiyet'in ilanını sağlayan şartları ve süreci derinlemesine işleyen ancak objektif olmayan bu roman, devir romanı olarak da dikkati çeker. Odyan'ın Meşrutiyet'in hemen ardından, tanıklıkları ve ideolojisine dayanarak, olayın sıcaklığı geçmeden kaleme aldığı eserinde estetik mesafeyi yitirdiği görülür. Yazar Sultan Abdülhamid'in iç sesini bile kendi düşüncesinin tanıklığı adına kurgular. Eserde yoğun belge kullanımı anlatıyı ağırlaştırır. Roman, "istibdâdı yıkmak için vatanperver Osmanlılar ile kahraman Saliha Hanım'ın sergüzeştlerini havi, ciddi ve meraklı, büyük roman" sunumuyla başlar. Gerçeklik iddiası mekân kurgusundaki reel unsurlarla desteklenir.

Geleneksel polisiyenin kılık değiştirme, karşı cinsin kılığına girme; yangın çıkararak amacına erişme; çeşitli kılıklara girerek fikirlerini yayma; taraflılık; talih ve hislerinin yardımına güvenme; gizli evler, geçitler kullanma gibi özelliklerine yer verilen eserde, Sherlock Holmes polisiyelerinin iyi bir gözlem yeteneğine sahip olma; kutsal kitapları, devletleri, halkların sembollerini bilme; ilm-i kıyafet ve ırkların antropolojik özelliklerine vakıf olma; resmî görevlilerin başarısızlıkları karşısında göreve başlama; malzeme toplarken zekâsı yanında özel yöntemlere başvurma; şifreli metinleri çözebilme; şahsî hayatına ve geçmişine dair bilgiye yer vermeme; gerektiğinde yasaları çiğneme; planlarından kimseyi haberdar etmeme; iltimastan hoşlanmama gibi özellikleri kullanılır. Birden çok olay örgüsünün kullanıldığı romanda, cinayetlerin tamamı siyasi amaçla işlenir. Cinayetin kim tarafından ve nasıl işlendiği anlatılmaz, sadece vakaya odaklanma görülür ve çoğu vakada katilin yalnızca bir komitacı olduğu bildirilir, isim verilmez.

Yazar, Tanzimat devrinde Ahmet Mithat Efendi ile yerleşen ilk dönem anlatıcı karakteristiğini ve okuyucu ile sohbet etme geleneğini devam ettirir ve sürekli olarak okuyucuyu

yönlendirir. Yazarın taraf toplamak, kendi yorumlarını aktarabilmek ve bir hafıza oluşturabilmek için bu müdahaleye başvurduğu anlaşılır.

Eser, döneminin tarih, siyaset ve sosyoloji verilerini içermesi ve muhalif bir yazarın devrini değerlendirişi noktasında bir alternatif metin üretmesi bakımından da önemlidir.

Kaynakça

Argunşah, Hülya, “Tarihle İlgili Romanlarda Tarif ve Tasnifle İlgili Bazı Tenkit ve Teklifler”, *Tarih ve Roman*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, ss. 51-62.

Argunşah, Hülya, “Klâsik Tarihi Roman Üzerine”, *Tarih ve Roman*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, ss. 97-146.

Doğan, Ebru Şengül, *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık*, Türkmen, İstanbul 2013.

Ergun, Zeynep, *Kardeşimin Bekçisi*, Everest, İstanbul 2003.

Erkmen, Turhan, *Örgüt Kültürü*, Beta, İstanbul 2010.

Foucault, Michel, *Hapishanelerin Doğuşu*, çev. M. Ali Kılıçbay, İmge, Ankara 1992.

Gordon, Judith R, *Organizational Behavior*, Prentice Hall, USA 1996.

Hobsbawm, Eric, *Haydutlar*, çev. Fatma Taşkent, Logos, İstanbul 1990.

Illich, Ivan, *Şenlikli Toplum*, çev. Ahmet Kot, Ayrıntı, İstanbul 2018.

Karan, Kaya, *Geçmişten Günümüze Türk İstihbaratı*, Kripto, Ankara 2014.

Klinger, Leslies, “Giriş”, *Sir Arthur Conan Doyle, Sherlock Holmes*, I. Cilt, (Ed. L. S. Klinger), çev. Kaya Genç, Berrak Göçer, Everest, İstanbul 2013.

Küçükboyacı, M. Reşit, *İngiliz Edebiyatında Dedektif Hikâyeleri*, Ege Üniversitesi, İzmir 1988.

Lyon, David, *Gözetlenen Toplum*, çev. Gözde Soykan, Kalkedon, İstanbul 2018.

Mandel, Ernest, *Hoş Cinayet*, çev. N. Saraçoğlu, Yazın, İstanbul 1996.

Odyan, Yervant, *Abdülhamid ve Sherlock Holmes*, hzl. S. Şahin, B. Öztürk, D. A. Büyükarman, A. Şahin E. Ş. Ayva, Everest, İstanbul 2017.

Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamit*, Timaş, İstanbul 2015.

Quincey, Thomas de, *Güzel Sanatların Bir Dalı Olarak Cinayet*, çev. İsmet Birkan, İletişim, İstanbul 2020.

Şahin, Seval, *Cinai Meseleler*, İletişim, İstanbul 2017.

Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid: Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*. Boğaziçi, İstanbul 1990.

Uğur, Veli, *Vampirin Öpücüğü, 1980 Sonrası Türkiye'de Popüler Roman*, Koç Üniversitesi, İstanbul 2018.

Ümit, Ahmet, “Polisiyenin Vazgeçilmez Keyfi”, *Cumhuriyet Kitap*, 1, (1995), ss. 16.

Ümit, Ahmet, “Tanrı Yazar mı, Yazar Tanrı mı?”, *Radikal Kitap*, 267, (2006), ss. 22.

Üyepazarcı, Erol, “Abdülhamid ve Sherlock Holmes”, *Sir Arthur Conan Doyle, Sherlock Holmes*, I. Cilt, (Ed. L. S. Klinger), çev. Kaya Genç, Berrak Göçer, Everest, İstanbul 2013, ss. 32-34.

Üyepazarcı, Erol, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes*, C.II, Oğlak, İstanbul 2008b.

Üyepazarcı, Erol; Ümit Ahmet, “Sultan II. Abdülhamid’in Polisiye Roman Merakı”, *Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi Yıldız Saray Sohbetleri*, YTÜ, İstanbul 2017, ss. 64-81.

Weber, Max, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, çev. Özer Ozankaya, Cem, İstanbul 2014.

Yılmaz, Ayfer, “Tarihi Roman Üzerine”, *Bilge*, 24, (2000), ss. 42-47.